

MILITAIRE SPECTATOR

Veiligheid en perceptie

- Input operationeel concept gemechaniseerd optreden
- Invasie Nederlands-Indië vanuit Japans perspectief

De *Militaire Spectator* digitaal

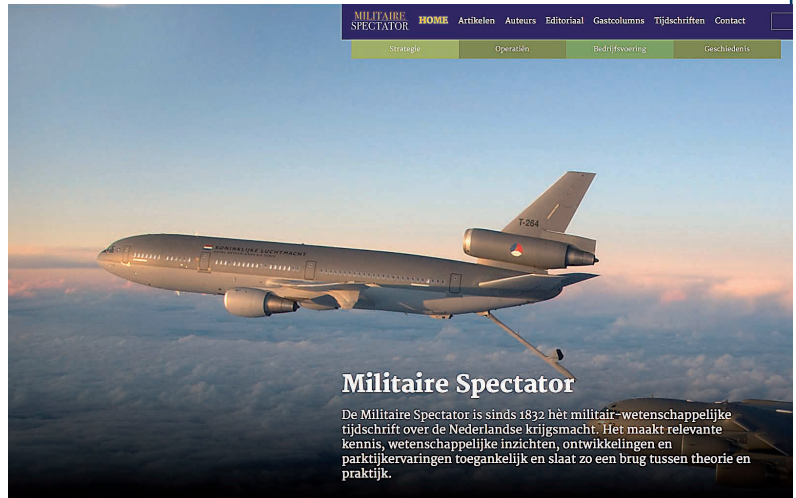
De *Militaire Spectator* verschijnt ook digitaal met een eigen website. De site www.militairespectator.nl zal uiteindelijk een portal voor de krijgswetenschappen worden.

Op de site worden de artikelen, editoria- len en columns gemakkelijk toeganke- lijk gepresenteerd. Ook bevat de site pdf-versies van artikelen uit het ge- drukte blad en een digitaal archief van eerder uitgegeven nummers.

Leden van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap blij- ven iedere maand een gedrukte versie van de *Militaire Spectator* ontvangen.

Medewerkers van Defensie die de *Militaire Spectator* tot nu toe vanwege hun rang of schaal ontvingen krijgen geen gedrukt exemplaar meer. Zij kunnen zich op de site aanmelden voor de nieuwsbrief en zo op de hoogte blijven van het uitkomen van nieuwe nummers.

De hoofdredacteur

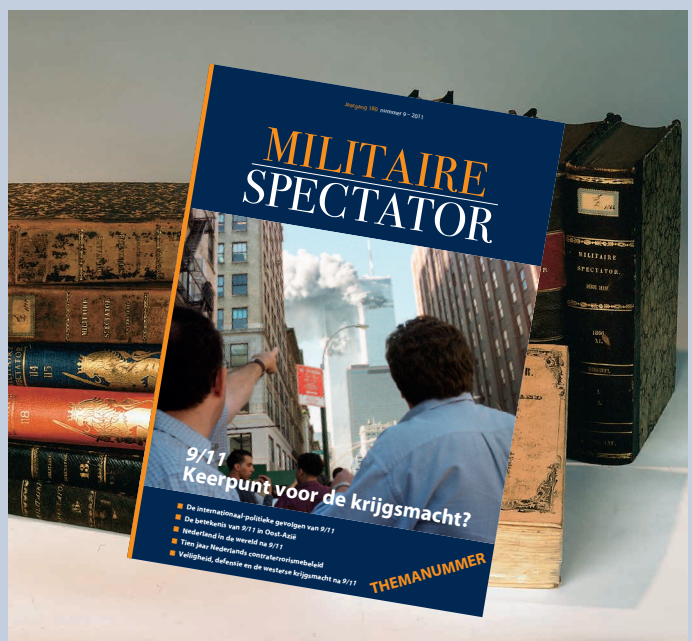

De *Militaire Spectator* is sinds 1832 het militair- wetenschappelijk tijdschrift voor en over de Nederlandse krijgsmacht. Het maakt relevante kennis, wetenschappelijke inzichten, ontwikkelingen en praktijkervaringen toe- gankelijk en slaat zo een brug tussen theorie en praktijk.

De *Militaire Spectator* stimuleert de gedachte- vorming over onderwerpen die de krijgsmacht raken en draagt zodoende bij aan de ontwikkeling van de krijgswetenschap in de breedste zin van het woord.

Op deze wijze geeft het tijdschrift inhoud aan zijn missie: het bijdragen aan de professionalisering van het defensiepersoneel en het ver- hogen van het kennisniveau van overige geïnteresseerden.

Daarmee bevordert de *Militaire Spectator* ook de dialoog tussen krijgsmacht, wetenschap en samenleving.

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening
van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
info@kvbk.nl
www.facebook.com/kvbknederland
twitter: @kvbk1

Secretaris en ledenadministratie

Majoor Daan Storm van Leeuwen
DM.StormVanLeeuwen@mindef.nl

Nederlandse Defensieacademie (NLDA)
Sectie MOW

Ledenadministratie KVVK
Postbus 90002, 4800 PA Breda
ledenadministratie@kvbk.nl

REDACTIE

luitenant-generaal b.d. ir. R.G. Tieskens
(hoofdredacteur)
kapitein ter zee P. van den Berg
luitenant-kolonel Marns drs. G.F. Booij EMSD
kolonel drs. A.J.H. Bouwmeester
drs. P. Donker
brigade-generaal prof. dr. mr. P.A.L. Duchéine
dr. J. Duel
cdre KLu b.d. F. Groen
kolonel ir. M.P. Groeneveld
elnt KL mr. J. van Haaster (e-outreach)
drs. P.H. Kamphuis
luitenant-kolonel KMar drs. ing. D.J. Muijskens
kolonel KLu D.J. Traas MSc
kapitein ter zee mr. N.A. Woudstra

BUREAU REDACTIE

mw. drs. A. Kool
dr. F.J.C.M. van Nijnatten
NIMH
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
T 070 - 316 51 20 of
070 - 316 51 95
E redactiemilitairespectator@mindef.nl
www.militairespectator.nl

De Militaire Spectator is aangesloten bij
de European Military Press Association

LIDMAATSCHAP

binnenland € 25,00
studenten € 17,50
buitenland € 30,00

OPMAAK EN DRUK

Drukkerij Ten Brink
ISSN 0026-3869

Nadruk verboden

Coverfoto:

Zwaarbewapende militairen patrouilleren in
het centrum van Brussel vanwege verhoogde
terreurdreiging, november 2015

Foto ANP, M. van Hoorn

MILITAIRE SPECTATOR

4 Hoe perceptie ons veiligheidsgevoel beïnvloedt

E.E. Duchateau-Polkerman

Mensen zijn er van overtuigd dat de wereld de afgelopen decennia steeds
onveilig is geworden, maar veel onderzoeken spreken dat juist tegen:
wat is de mogelijke verklaring van die schijnbare tegenstelling?

19 Input voor het operationeel concept gemechaniseerd optreden

H.J. Ouwehand en A.A.G. Goedhart

Het symposium Operationeel concept voor Gemechaniseerde Operaties
heeft een aantal lessen opgeleverd voor de doorontwikkeling van
gemechaniseerde capaciteiten, die onder meer gaan over het optreden
in verstedelijkt gebied.

33 De invasie van Nederlands-Indië vanuit Japans perspectief

P.M.H. Groen

Een Engelse vertaling van de officieuze Japanse stafstudie naar de aanval
op Nederlands-Indië in 1942 biedt naast andere inzichten de mogelijkheid
het Japanse en Nederlandse optreden tot op tactisch niveau te vergelijken.

En verder:

Editoriaal	2
Tegenwicht	42
Boeken	44
Andere ogen	48

‘Old soldiers never die..’

Een van de zaken waarmee Defensie zich in 2016 gaat bezighouden is het evalueren van het veteranenbeleid. Met een startconferentie in januari en het opleveren van de bevindingen aan de Tweede Kamer in december past de evaluatie precies in het komende jaar. Natuurlijk zal de evaluatie terugkijken op de afgelopen jaren om te zien hoe het beleid zich heeft ontwikkeld en of het doeltreffend en doelmatig is geweest. Maar dat alles natuurlijk om te leren voor de toekomst.

Tijdens de evaluatie is op verschillende momenten – te beginnen met de startconferentie – inbreng mogelijk van alle belanghebbende

operaties heeft ingezet en die op grond daarvan de veteranenstatus hebben gekregen, zijn er nu nog ongeveer 117.500 in leven. Daarvan zijn er circa 30.000 actief als militair. Grofweg zijn de veteranen te verdelen in twee groepen: de veteranen van de oudere generatie en de jongere generatie veteranen. Tot de eerste groep behoren zij die gediend hebben in de Tweede Wereldoorlog, Nederlands-Indië, Korea en Nieuw-Guinea en kleinere missies tot pakweg eind jaren zeventig van de vorige eeuw. Veteranen die sindsdien zijn uitgezonden, te beginnen met de UNIFIL-missie in Libanon, behoren tot de jongere generatie.

De veteranen uit de oudere generatie raken inmiddels op leeftijd. Van de bijna 90.000 veteranen die uit dienst zijn, zijn er ongeveer 25.000 die 81 jaar of ouder zijn. Deze veteranen zullen ons de komende jaren ontvallen. Daarnaast is er nog een groep van ongeveer 11.000 veteranen met een leeftijd tussen de 70 en 81 jaar; ook voor hen gaan de jaren tellen. Via natuurlijk verloop zal de populatie veteranen de komende jaren ingrijpend veranderen. Het aandeel veteranen uit de jongere generatie zal sterk toenemen zonder dat de omvang van die groep zelf de komende jaren noemenswaardig toeneemt. Dat komt doordat de huidige veteranen in actieve dienst gemiddeld genomen vaker dan één keer op uitzending gaan. Dus terwijl de missies elkaar opvolgen, hebben de deelnemende militairen hun veteranenstatus meestal al bij eerdere missies verkregen.¹ Verder neemt de diversiteit in de populatie toe. Het aandeel vrouwelijke veteranen neemt toe, net als de diversiteit aan culturele achtergronden.

Voor een zeer groot deel van de veteranen uit de jongere generatie is de uitzending dus geen eenmalige gebeurtenis. Dat onderscheidt hen

De samenstelling van de groep veteranen zal de komende jaren sterk veranderen

partijen, met voorop de veteranen zelf. En zonder op de inhoud of mogelijke conclusies van de evaluatie vooruit te lopen is het goed om één aspect alvast aan te stippen. Het betreft de samenstelling van de groep veteranen. Deze is de afgelopen jaren namelijk veranderd en dat proces zal zich de komende jaren nadrukkelijk voortzetten. En dat zal gevolgen hebben voor het beleid.

Van de ruim 660.000 militairen die Nederland sinds het begin van de Tweede Wereldoorlog onder oorlogsomstandigheden of voor vredes-

¹ De aantallen uit deze alinea zijn gebaseerd op de Veteranennota 2014-2015 (Kamerstuk II, 2014/15, 30139, 148).

van de overwegend ‘dienstplichtige’ veteranen uit de oudere generatie, die veelal op jonge leeftijd aan hun missie deelnamen. Veel jongere generatie veteranen zijn als beroeps-militair gedurende hun jarenlange carrière meerdere keren uitgezonden geweest. Voor hen zijn uitzendingen ook meer iets dat bij je vak van militair hoort dan die ene unieke gebeurtenis.

Deze ‘jongere’ veteranen beschouwen zich veelal ook (nog) niet als veteraan. Ze hebben minder belangstelling voor de huidige veteranenactiviteiten en diensten, die voor een groot deel een uitvloeisel zijn van het beleid dat indertijd werd gericht op een generatie veteranen die zich toen al merendeels rond de pensioengerechtigde leeftijd bevond. De jongere generatie veteranen staat overwegend nog midden in het arbeidsproces. Ze vinden het beleid, de dienstverlening, nazorg, herdenkingen, ontmoetingsmogelijkheden, en de waardering vanuit de samenleving weliswaar belangrijk maar hun wensen en behoeften zijn blijkbaar anders.

En daarmee raken we een belangrijk punt. Hoe kan het beleid blijven aansluiten bij de wensen en behoeften van deze generatie jongere veteranen? Wat zijn die wensen en behoeften trouwens? Tot nu toe blijkt het lastig om de veteranen uit de jongere generatie, en zeker degenen die meer recent zijn uitgezonden, te betrekken bij het veteranenbeleid. Het blijkt moeilijk om hen te vinden, binden en boeien. Daarmee lopen ze mogelijk de waardering en erkenning mis die de overheid hen direct en indirect via de samenleving wil bieden. Mogelijk missen ze ook de aansluiting met het zorgaanbod dat er is voor hen die dat nodig hebben vanwege de uitzending. Kortom, het vinden van die aansluiting bij de jongere

generatie veteranen lijkt een belangrijke opgave voor het veteranenbeleid in de komende jaren.

Hoe kan het beleid blijven aansluiten bij de wensen en behoeften van de generatie jongere veteranen?

Het veteranenbeleid, en de populatie van veteranen voor wie dat beleid bedoeld is, zal de komende jaren veranderen. De Amerikaanse vijfsterrengeneraal McArthur zei ooit: ‘Old soldiers never die, they just fade away’. En dat geldt ook hier en nu voor de oudere generatie Nederlandse veteranen. Langzaam verdwijnt een markante groep van honderdduizenden Tweede-Wereldoorlog-, Korea-, en Nederlands-Indiëveteranen uit beeld. In mindere mate geldt dat voor veteranen die in Nieuw-Guinea hebben gediend.

Wat overblijft is hun nalatenschap. Want het is mede aan deze oudere generatie veteranen te danken dat er een veelomvattend veteranenbeleid tot stand is gekomen, gericht op waardering en erkenning en op zorg voor veteranen en hun thuisfront, waar nodig. Dat systeem kreeg vorm vanaf 1990, toen de eerste veteranennota verscheen. Sinds die tijd is met inspanning van velen een beleid ontwikkeld dat sinds 2012 is verankerd in de Veteranenwet. Het is nu niet alleen aan de overheid, maar eerst en vooral aan de jongere generatie veteranen zelf om het veteranenbeleid toekomstbestendig te maken. Het komende jaar biedt hen daartoe – om te beginnen met de evaluatie – voldoende gelegenheid. ■

Hoe perceptie ons veiligheidsgevoel beïnvloedt

De wereld wordt steeds onveiliger. Althans, dat horen we overal om ons heen. Of het nu onze eigen minister van Defensie is, Poetin of hoge militairen uit binnen- en buitenland, allemaal lijken ze ervan overtuigd dat de wereld steeds onveiliger wordt. Veel onderzoeken spreken dit echter tegen. Nationale en internationale onderzoeken van bijvoorbeeld Clingendael, het 'Human Security Research Project' (HSRP) en het 'Peace Research Institute Oslo' (PRIO) wijzen uit dat de wereld juist veel veiliger is geworden. De kans dat iemand door geweld om het leven komt is de laatste decennia aanzienlijk afgenomen. Dit artikel geeft een mogelijke verklaring voor deze schijnbare tegenstelling. Mensen worden soms voor de gek gehouden door hun eigen hersenen.

*Majoor E.E. Duchateau-Polkerman**

De wereld is nog nooit zo veilig geweest als op dit moment: als je kijkt naar 'aantallen doden door geweld en in conflicten als percentage van de wereldbevolking', is er sprake van een neerwaartse trend. Deze trend geldt zowel voor de afgelopen millennia als voor de afgelopen eeuw(en). Maar als we de media, politici en mensen om ons heen horen, menen velen dat de wereld nog nooit zo onveilig is geweest als nu. Waar komt dit schijnbare verschil vandaan? Deze discrepantie vormde de directe aanleiding van dit artikel.

Definities

In dit artikel gebruik ik de volgende definitie van daadwerkelijke veiligheid: aantallen doden door conflicten en geweld als percentage van de bevolking.¹ Het gaat hierbij dus niet alleen om doden in inter- en intrastatelijke conflicten,

maar ook om doden buiten conflicten om, maar wel als gevolg van geweld (bijvoorbeeld door moorden). De definitie van gepercipieerde veiligheid die ik gebruik is als volgt: gepercipieerde veiligheid is de individuele, subjectieve ervaring van de werkelijke veiligheid. Perceptie is het proces van verwerven, registreren, interpreteren, selecteren en ordenen van zintuiglijke informatie. Letterlijk betekent het: hoe neem je iets waar, hoe neem je iets in je op. In elk van deze deelprocessen van waarnemen en opnemen kan een zogeheten 'bias' zitten. Bijvoorbeeld: geen volledig beeld hebben, onjuist interpreteren of selectief vastleggen.

Opzet artikel

Ik zal in dit artikel eerst ingaan op de historische trends in veiligheid. Daarna geef ik enkele voorbeelden waaruit blijkt dat onze perceptie hier haaks op staat. Vervolgens behandel ik psychologische theorieën over perceptie en koppel deze aan het geconstateerde verschil. Ik sluit af met een conclusie.

* De auteur is werkzaam bij Staf CLAS, Bestuursondersteuning. Dit artikel verschijnt naar aanleiding van haar HDV-thesis 'Daadwerkelijke veiligheid versus gepercipieerde veiligheid'.

¹ Pinker, S. *Better Angels of our Nature*. New York: Harper Perennial (2011).

Historische trends in veiligheid

Er zijn natuurlijk veel oorzaken te bedenken voor de daling van geweld. Niet alle wetenschappers zijn het eens over de oorzaken. Waar velen het wel over eens zijn, is dat de vorming van staten en het daarmee gepaard gaande geweldsmonopolie van die staten er een belangrijke bijdrage aan hebben geleverd.² Thomas Hobbes was hier met zijn ‘social contract’ en *Levithian theory* eeuwen geleden al van overtuigd.³

Er zijn ook controversiëlere meningen over de oorzaken van de daling van geweld. Bijvoorbeeld de opvatting dat die daling in de VS in de 20-ste eeuw mede te danken zou zijn aan het legaliseren van abortus. Veel kinderen die gedoemd leken op te groeien in een crimineel milieu werden daardoor niet geboren, zo luidt deze stelling.⁴ Ook zaken als betere overlevingskansen op het slagveld door de voortschrijdende medische wetenschap, en meer precisiewapens spelen waarschijnlijk een rol bij de daling.

De mogelijke oorzaken van de daadwerkelijke daling van geweld (en dus toename van de veiligheid) zijn uitgebreid onderzocht. Ook een aantal auteurs die ik bestudeerd heb voor dit artikel gaan hier uitgebreid op in. Ik zal deze mogelijke oorzaken niet allemaal samenvatten; dat valt buiten de reikwijdte van dit artikel. Ik volsta hier met het aantonen van de daling, om deze vervolgens af te kunnen zetten tegen de perceptie van veiligheid.

Onderzoeken naar daadwerkelijke veiligheid

Steven Pinker

Voor het onderzoeken van de daadwerkelijke veiligheid ben ik begonnen met het werk van Steven Pinker. Daarna ben ik op zoek gegaan naar andere bronnen over veiligheid, of meer specifiek: de trends in geweld. Voor Pinker het boek *‘The Better Angels of our Nature’* schreef, had hij al een aantal boeken geschreven waarin hij zijdelings ook de afname in geweld memoreerde.⁵ Hij kreeg veel ondersteunende reacties van experts als Azar Gat, Joshua Goldstein, Manuel Eisner, Andrew Mack, John

In zijn invloedrijke werk *The Better Angels of Our Nature* zegt Steven Pinker dat het bewijs voor de afname van geweld veel omvangrijker is dan onderzoekers aanvankelijk veronderstelden

Muller en John Carter Wood. Door hun reacties ontdekte Pinker dat het bewijs voor deze afname veelomvattender was dan hij zich had gerealiseerd. Hij besloot hierover een boek te schrijven. In *‘The Better Angels of Our Nature’* gebruikt hij de data van de eerder genoemde experts en data van andere bronnen. Pinker laat zien dat de wereld inderdaad steeds veiliger wordt: van de periode jager-verzamelaar tot nu, maar ook vanaf de Middeleeuwen tot nu en in de afgelopen eeuw en decennia. Deze neerwaartse trend verloopt overigens niet volledig lineair: soms zitten er pieken in de grafieken. De twee wereldoorlogen van de 20-ste eeuw zijn voorbeelden van zulke pieken. Toch is de neerwaartse trend in al deze grafieken onmiskenbaar.

Internationaal onderzoek

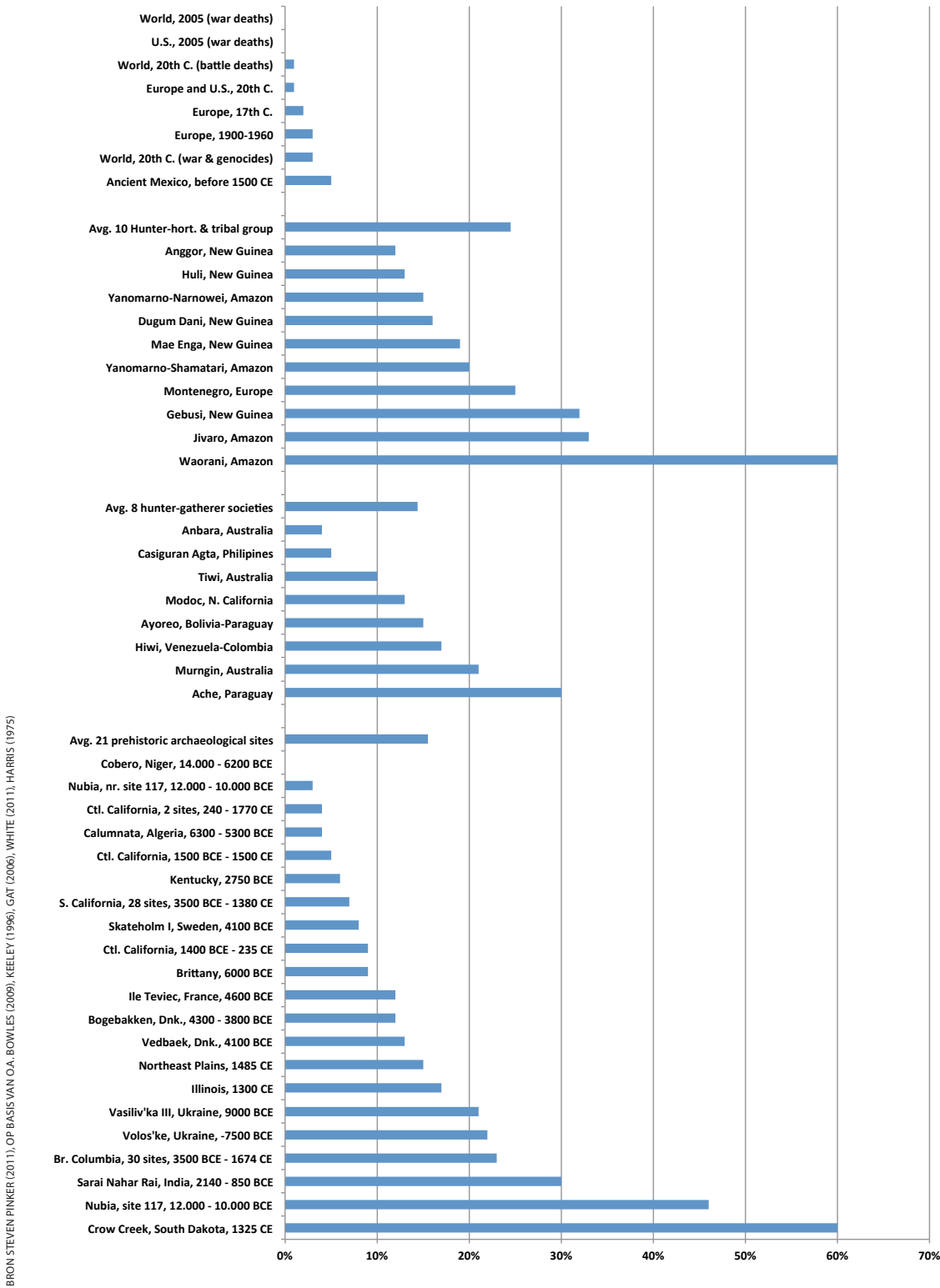
Het *Human Security Report* van het ‘Human Security Research Project’ (HSRP) ondersteunt de statistieken van Steven Pinker.⁶ Ook het ‘Peace

² Ibidem.

³ Kort samengevat: wetten zijn beter dan oorlog; mensen stemmen in met het geweldsmonopolie bij een staat/monarch en dit zorgt voor een afname van geweld. Mensen dragen een deel van hun rechten en vrijheden af en de staat/monarch heeft een verantwoordelijkheid ten opzichte van zijn burgers.

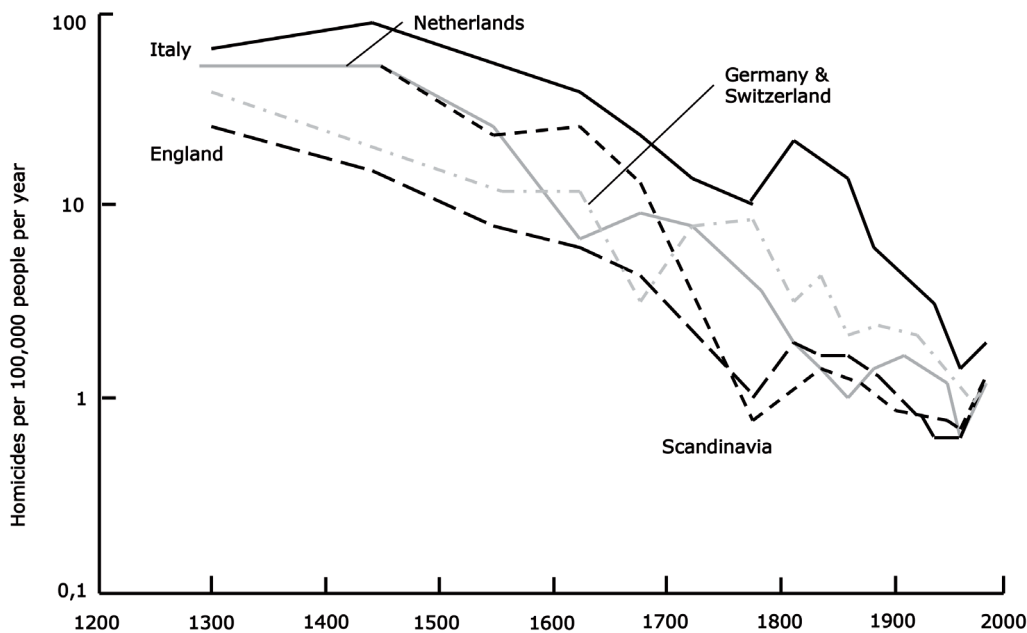
⁴ Dubner, S. & Levitt, S. *Freakonomics. Een tegendraadse econoom ontdekt de verborgen kant van bijna alles*. Amsterdam: Bezige Bij (2014).

⁵ Zie noot 1.

BRON STEVEN PINKER (2011), OP BASIS VAN O.A. BOWLES (2009), KEELEY (1996), GAT (2006), WHITE (2011), HARRIS (1975)

Figuur 1 Percentage slachtoffers tegen elkaar afgezet in verschillende tijdperken en tussen niet-staatelijke en staatelijke individuen

BRON PINKER (2011), OP BASIS VAN EISNER (2003)

Figuur 2 De trend in geweld van de Middeleeuwen tot nu

Research Institute Oslo' (PRIO) onderschrijft de trend.⁷ Instituut Clingendael heeft eveneens veel over dit onderwerp geschreven. We kunnen bijvoorbeeld in een recent artikel van Ko Colijn lezen: 'De wereld wordt steeds veiliger, al ervaren we dat anders'.⁸ En Matt Ridley toont in zijn boek *'The Rational Optimist'* aan de hand van een aantal onderzoeken dezelfde trend aan: dat de wereld inderdaad steeds veiliger wordt.⁹

Ik behandel eerst enkele onderzoeken die aantonen dat geweld door de millennia heen enorm is afgenomen. In premoderne culturen had je als man een kans van meer dan 25 procent om door geweld om het leven te komen.¹⁰

Steekproeven: premoderne tijden

In figuur 1 wordt het percentage slachtoffers tegen elkaar afgezet in verschillende tijdperken en tussen niet-statelijke en statelijke individuen. De steekproeven gaan over mensen die zijn gevonden op prehistorische, archeologische vindplaatsen, jager-verzamelaars en jager-horticulturalisten & andere tribale groepen.¹¹ De grafiek toont groepen mensen in

verschillende millennia: de oudste groepen leefden 9000 jaar voor onze jaartelling en de meest recente in de afgelopen eeuw.

Duidelijk te zien is dat de percentages 'doden door oorlogvoering' in de drie premoderne steekproeven aanzienlijk zijn. Het gaat vaak om tientallen procenten en de percentages zijn veel hoger dan in een aantal willekeurige staten uit de 20-ste en 21-ste eeuw (dan gaat het om 'slechts' enkele procenten of minder). Let ook op het percentage doden in Europa van 1900-1960 en de doden tijdens de Tweede

⁶ Human Security Report Project (2013). *Human Security Report 2013: The Decline in Global Violence: Evidence, Explanation, and Contestation*. Geraadpleegd op 7 april 2015 via <http://www.hsrgroup.org/human-security-reports/2013/text.aspx>.

⁷ Peace Research Institute Oslo (2015). *Battle Deaths per Year*. Geraadpleegd op 27 maart 2015 via <http://www.prio.org/Data/Armed-Conflict/Battle-Deaths/The-Battle-Deaths-Dataset-version-30/>.

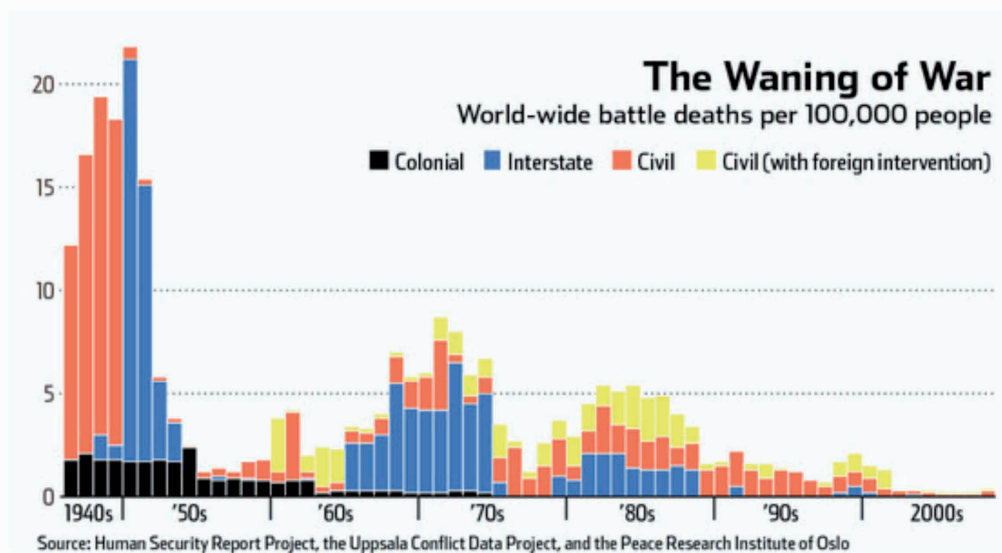
⁸ Colijn, K. *De wereld wordt steeds veiliger, al ervaren we dat anders*. Den Haag, Clingendael (2015). Geraadpleegd op 27 maart 2015 via <http://www.clingendael.nl/publication/we-zijn-steeds-veiliger-al-ervaren-we-dat-anders>.

⁹ Ridley, M. *The Rational Optimist... How Prosperity evolves*. Londen: Penguin books Ltd (2012).

¹⁰ Gat, A. *Is war declining and why?* (2012) Geraadpleegd op 24 maart 2015 via <http://moodle-nl.nl/mod/resource/view.php?id=24558>. Ridley, M. (2012). *The Rational Optimist... How Prosperity evolves*. Londen: Penguin books Ltd.

¹¹ Een horticulturalist is iemand die fruit, groenten en planten cultiveert.

BRON: HSRP, UPSALA CONFLICT DATA PROJECT AND PRIO

Figuur 3 Overzicht van het aantal doden wereldwijd door oorlogen per 100.000 mensen

Wereldoorlog. Beide wereldoorlogen worden beschouwd als de meest vernietigende in de geschiedenis van de mensheid, maar afgezet tegen vele premoderne culturen zijn de percentages relatief laag. In absolute aantallen zijn beide wereldoorlogen natuurlijk wel enorm vernietigend geweest en deze vergelijking is dan ook niet bedoeld om beide wereldoorlogen te bagatelliseren. Nee, met deze vergelijking beoog ik aan te tonen hoe vernietigend premoderne culturen waren en hoe klein je overlevingskans als individu toen was.

Geweld in de Middeleeuwen tot heden

Figuur 2 geeft de trend in geweld (in dit geval moorden) weer vanaf de Middeleeuwen tot nu. Duidelijk wordt dat een individu ook in de Middeleeuwen nog een veel grotere kans had dan nu om door geweld aan zijn einde te komen. Interessant aan deze afbeelding is ook de logaritmische schaal waarin deze grafiek is

uitgezet; de daling in geweld is zó sterk dat deze het best is af te beelden met een logaritmische schaal. Zo is het aantal moorden per 100.000 mensen per jaar in Nederland van bijna 100 in het jaar 1300 naar net boven de 1 gezakt in het jaar 2000. Hoewel er in de twee wereldoorlogen miljoenen doden zijn gevallen, is dit aantal als percentage van de wereldbevolking (of per bevolking van een land) een stuk kleiner dan bijvoorbeeld het aantal Duitsers dat omkwam in de dertigjarige oorlog van 1618-1648. Van de Duitse bevolking liet toen 20 tot 33 procent het leven. Ook is in de tijd van het Mongoolse Rijk in de 13-de eeuw vijftig procent van de Chinezen uitgeroeid.¹² Ter vergelijking: in de Tweede Wereldoorlog kwam ongeveer 11 procent van de Duitsers om het leven, 15 procent van de mensen in de Sovjet-Unie en ongeveer 18 procent van de Polen.¹³

Geweld in de afgelopen eeuw

Sinds de beide wereldoorlogen zijn de cijfers alleen nog maar verbeterd: zie figuur 3, die handelt over geweld in de afgelopen eeuw. De grafiek geeft een overzicht van de doden door oorlogen wereldwijd per 100.000 mensen. De periode sinds de twee wereldoorlogen wordt ook wel ‘The Long Peace’ genoemd: de langste onafgebroken periode van vrede in Europa.

¹² Gat, A. *Is war declining and why?*(2012) Geraadpleegd op 24 maart 2015 via <http://moodle-nl.nl/mod/resource/view.php?id=24558>.
¹³ Business Insider (2014). *Percentage of countries who died during WW II*. Geraadpleegd op 7 mei 2015 via <http://www.businessinsider.com/percentage-of-countries-who-died-during-wwii-2014-5?IR=T>.
¹⁴ Koning, B. de. *Misverstand 4: De wereld wordt steeds onveilig* (2013). Geraadpleegd op 8 januari 2015 via <http://www.maartenonline.nl/nl/artikel/31394/misverstand-4-de-wereld-wordt-steeeds-onveilig.html>.

De zeshonderd jaren daarvoor werden er jaarlijks minimaal twee oorlogen gestart door Europese staten.¹⁴ De drie grootste oorlogsvrije periodes in Europa stammen allemaal van na 1815.¹⁵ Het bijzondere is dat wij het nu zo normaal vinden dat het langdurig vrede is in Europa, terwijl dit eeuwenlang eerder uitzondering was dan regel.

Opvattingen over veiligheid

Overall om ons heen horen we dat de wereld zo onveilig is geworden en/of steeds onveiliger wordt. Terroristische aanslagen, burgeroorlogen en oorlogen komen veelvuldig in het nieuws. Politici, hoogwaardigheidsbekleders en 'de gewone burger' lijken ervan overtuigd dat de wereld steeds onveiliger wordt. Ze lijken elkaar bovendien na te praten. Ons eigen ministerie van Defensie geeft in een Kamerbrief over het versterken van de veiligheidsketen aan dat 'de wereld om ons heen onveiliger is geworden'.¹⁶ En minister van Defensie Hennis-Plasschaert doet met enige regelmaat uitspraken over de in haar perceptie steeds onveiliger wordende wereld. Zo geeft ze in een recent artikel over meer Europese samenwerking op NOS.nl aan dat 'de wereld minder veilig is geworden'.¹⁷ Haar toespraak op de *Future Force Conference* op 25 maart 2015 had als titel: '*How to act in a changing and less secure world*'. Ook in deze toespraak zelf sprak ze een aantal maal over de minder veilige wereld.¹⁸

De cijfers zijn bekend; de beleving is anders

De regering is hier overigens niet helemaal consequent in: in de Internationale Veiligheidsstrategie 'Veiliger wereld, veilig Nederland' valt juist te lezen dat het aantal conflicten wereldwijd de afgelopen tien jaar is gehalveerd en dat de welvaart van de wereldbevolking de afgelopen twintig jaar is verdubbeld, alhoewel de onzekerheid en instabiliteit aan de 'randen van Europa' zijn toegenomen.¹⁹ De cijfers zijn dus wel degelijk bekend maar het gevoel of de beleving is blijkbaar anders.

In internationaal verband zien we soortgelijke uitspraken. Zo gaf de Russische president Poetin tijdens de *Valdai International Discussion Club XI*

aan: '*The world is becoming less safe and more unpredictable*'.²⁰ Als we naar de Amerikanen kijken, kunnen we soortgelijke uitspraken over veiligheid vinden. Zo zei generaal Martin Dempsey, *Chairman of the US Joint Chiefs of Staff*, in februari 2012: '*Today's world has become more dangerous than it has ever been*'.²¹ Volgens het HSRP worden zulke overtuigingen breed gedeeld in de strategische gemeenschap, ondanks de geringe harde bewijzen hiervoor. Er is juist des te meer hard bewijs voor het tegendeel.²²

Meer aandacht voor Defensie

De gepercipieerde toegenomen onveiligheid uit zich ook in de aandacht voor Defensie: voor het eerst sinds de val van de Muur wordt er in brede kring gepleit voor meer geld voor Defensie. De 100 miljoen budgetverhoging van 2014 en de recente verhoging van 250 miljoen per jaar lijken een keerpunt te zijn. De Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV) schreef onlangs een rapport waarin ze pleit voor (veel) meer geld voor Defensie.²³ En prominente oud-politici schreven net daarvoor een manifest met een soortgelijke strekking.²⁴

¹⁵ Gat, A. *Is war declining and why?* Geraadpleegd op 24 maart 2015 via <http://moodle-nda.nl/mod/resource/view.php?id=24558>.

¹⁶ Ministerie van Defensie (2015a). *Kamerbrief over de versterkingen in de veiligheidsketen*. Geraadpleegd op 26 maart 2015 via <http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/def/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2015/02/27/kamerbrief-over-de-versterkingen-in-de-veiligheidsketen.html>

¹⁷ NOS. *Hennis: meer Europese samenwerking* (2015). Geraadpleegd op 26 maart 2015 via <http://nos.nl/artikel/2026795-hennis-meer-europese-defensiesamenwerking.html>.

¹⁸ Hennis-Plasschaert. *How to act in a changing and less secure world. Toespraak op de Future Force Conference 25 maart 2015*. Geraadpleegd op 27 maart 2015 via <http://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2015/03/25/minister-hennis-veiligheid-heeft-een-prijs>.

¹⁹ Ministerie van Buitenlandse Zaken (2013). *Internationale Veiligheidsstrategie: Veilige wereld, veilig Nederland*. Geraadpleegd op 27 maart 2015 via <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2013/06/21/veilige-wereld-veilig-nederland-internationale-veiligheidsstrategie.html>.

²⁰ Poetin. *Toespraak op de Valdai International Discussion Club XI*. Moskou, Kremlin, 2014. Geraadpleegd op 24 maart 2015 via <http://eng.kremlin.ru/news/23137>.

²¹ Human Security Report Project. *Human Security Report 2013: The Decline in Global Violence: Evidence, Explanation, and Contestation*, 2013. Geraadpleegd op 7 april 2015 via <http://www.hsrgroup.org/human-security-reports/2013/text.aspx>.

²² Human Security Report Project. *Human Security Report 2013: The Decline in Global Violence: Evidence, Explanation, and Contestation*. Geraadpleegd op 7 april 2015 via <http://www.hsrgroup.org/human-security-reports/2013/text.aspx>.

²³ *De Volkskrant* (2015c). *Miljarden extra nodig voor Nederlandse leger*. Geraadpleegd op 1 mei 2015 via <http://www.volkskrant.nl/binnenland/miljarden-extra-nodig-voor-nederlandse-leger~a3989232>.

Beide documenten willen dat Nederland in deze ‘wankele wereldorde’ zijn defensiebudget geleidelijk ophooft van de huidige 1,1 procent naar 1,6 procent (het Europese gemiddelde) van het Bruto Nationaal Product (BNP).

Inspelen op gevoelens van onveiligheid

Partijprogramma’s van politieke partijen spelen al jaren in op het onveiligheidsgevoel. Ze hebben ‘veiligheid’ allemaal hoog op de agenda staan. Tijdens verkiezingen is ‘veiligheid’ altijd een thema. Eind februari 2015 kregen de AIVD, marechaussee en politie er 129 miljoen bij wegens de ‘toegenomen dreiging’. Sinds 2014 hamert ook een Kamermeerderheid erop dat er veel geld bij moet voor Defensie: omdat de krijgsmacht al 25 jaar aan het krimpen is, maar ‘de wereld steeds onveiliger wordt’. ‘In steeds onveiliger wereld is extra geld voor Defensie hard nodig’, kopte ook *Elsevier* op 4 maart 2015.²⁵

Uit onderzoeken onder de bevolking blijkt ook dat mensen zich steeds onveiliger voelen. Ko Colijn schreef al in 2008 dat het *Human Security Report*, dat aangaf dat de wereld steeds veiliger werd, dwars inging tegen het heersende gevoel. 40 Procent van de aardbewoners voelde zich helemaal niet veilig.²⁶ Was de wereld volgens

‘de boekhouders’ twee keer zo veilig aan het worden, de perceptie van de wereldburger was precies tegengesteld.²⁷

Nieuws over aanslagen verhoogt gevoelens van onveiligheid

Uit een onderzoek van EenVandaag vlak na de aanslag op Charlie Hebdo bleek dat 29 procent van de mensen zich iets onveiliger voelde en 10 procent voelde zich zelfs veel minder veilig. EenVandaag concludeerde op basis van dit onderzoek en eerdere onderzoeken dat de angst voor een aanslag toeneemt naarmate er meer nieuws is over aanslagen door radicale moslims.²⁸ Ook *Trouw* concludeerde in 2014 dat het gevoel van veiligheid afneemt, terwijl dit niet wordt gesteund door cijfers.²⁹

Bart de Koning wijdt er op Maartenonline.nl, een site van Maarten van Rossem, een column aan: ‘Misverstand 4: de wereld wordt steeds onveiliger’.³⁰ Hier gaat hij uitgebreid in op de perceptie dat de wereld steeds onveiliger wordt, ook al wordt deze perceptie nog zo hard weersproken door de daadwerkelijke cijfers.

Psychologische theorieën over perceptie

Systeem I: snel en intuïtief

In zijn boek ‘*Ons feilbare denken*’ gaat Daniel Kahneman uitgebreid in op het begrip ‘perceptie’.³¹ Hij legt uit dat mensen twee systemen hebben om ergens over na te denken: Systeem I en Systeem II. Systeem I is snel, intuïtief en trekt conclusies op basis van ervaringen uit het verleden. Vaak heeft dit systeem het bij het juiste eind. Hierop is overigens ook het boek ‘*Blink: the power of thinking without thinking*’ van Malcolm Gladwell gebaseerd.³²

Sprekende voorbeelden die Gladwell noemt, zijn een brandweerman die intuïtief weet dat hij een brandend gebouw moet verlaten terwijl het vlak daarna instort; een expert die in één oogopslag een vervalsing herkent, zonder meteen te weten waardoor. In beide gevallen werden beslissingen genomen op basis van intuïtie, zonder te weten waar die kennis precies op gebaseerd was.

²⁴ Ministerie van Defensie (2015b). *Prominenten pleiten voor meer geld voor Defensie*. Geraadpleegd op 1 mei 2015 via <http://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2015/04/23/prominenten-pleiten-voor-meer-geld-defensie>.

²⁵ *Elsevier* (2015a). *In steeds onveiliger wereld is extra geld voor Defensie hard nodig*. Geraadpleegd op 24 maart 2015 via <http://www.elsevier.nl/Nederland/blogs/2015/3/In-steeds-onveiliger-wereld-is-extra-geld-voor-defensie-hard-nodig-1718322W>.

²⁶ Clingendael (2008). *Wordt de wereld veiliger in 2008?* Geraadpleegd op 25 maart 2015 via <http://www.clingendael.nl/publication/wordt-de-wereld-veiliger-2008>.

²⁷ Colijn, K. *De wereld wordt steeds veiliger, al ervaren we dat anders*. Den Haag, Clingendael, 2015. Geraadpleegd op 27 maart 2015 via <http://www.clingendael.nl/publication/we-zijn-steeds-veiliger-al-ervaren-we-dat-anders>.

²⁸ EenVandaag. *Charlie Hebdo: veiligheidsgevoel licht beïnvloed*. Geraadpleegd op 25 maart 2015 via http://regio.eenvandaag.nl/enquete/56687/charlie_hebdo_veiligheidsgevoel_licht_be_nvloed_

²⁹ *Trouw* (2014). *Bespied achter de virtuele Spiegel*. Geraadpleegd op 31 maart 2015 via <http://www.trouw.nl/tr/nl/5133/Media-technologie/article/detail/3741418/2014/09/06/Bespied-achter-de-virtuele-spiegel.dhtml>.

³⁰ Koning, B. de. *Misverstand 4: De wereld wordt steeds onveiliger*, 2013. Geraadpleegd op 8 januari 2015 via <http://www.maartenonline.nl/nl/artikel/31394/misverstand-4-de-wereld-wordt-steeds-onveiliger.html>

³¹ Kahneman, D. *Ons feilbare denken* (8^e druk). Amsterdam: Business Contract, 2012.

³² Gladwell, M. *Blink. The Power of Thinking without Thinking*. Londen: Penguin books Ltd., 2006.

FOTO:REUTERS

Daniel Kahneman onderzocht een periode in Israël waarin er relatief - maar niet absoluut - veel zelfmoordaanslagen op bussen waren en veel mensen de bus gingen mijden

Systeem II: langzaam en nauwkeurig

Systeem II is langzamer, nauwkeuriger en wordt ingeschakeld als Systeem I vastloopt. Dit gebeurt in principe bij alles wat te moeilijk is om een snel, intuïtief antwoord op te geven. Ook schakelt dit systeem in als mensen zich bewust inspannen om iets te gaan afwegen. Systeem II vergt meer inspanning.

Kahneman geeft aan dat systeem II in principe nogal lui van aard is; als systeem I snel met een bevredigend antwoord op de proppen komt, zal systeem II niet worden geactiveerd. In zijn boek gaat Kahneman vooral in op al die gevallen waarbij we gefopt worden door Systeem I: de zogeheten 'biases'. Hierbij 'denkt' Systeem I snel een bevredigend antwoord gevonden te hebben maar heeft het systeem het bij het verkeerde eind en zou eigenlijk Systeem II moeten worden ingeschakeld.

De belangrijkste bias, waar een heleboel biases onder geschaard kunnen worden, is 'What You

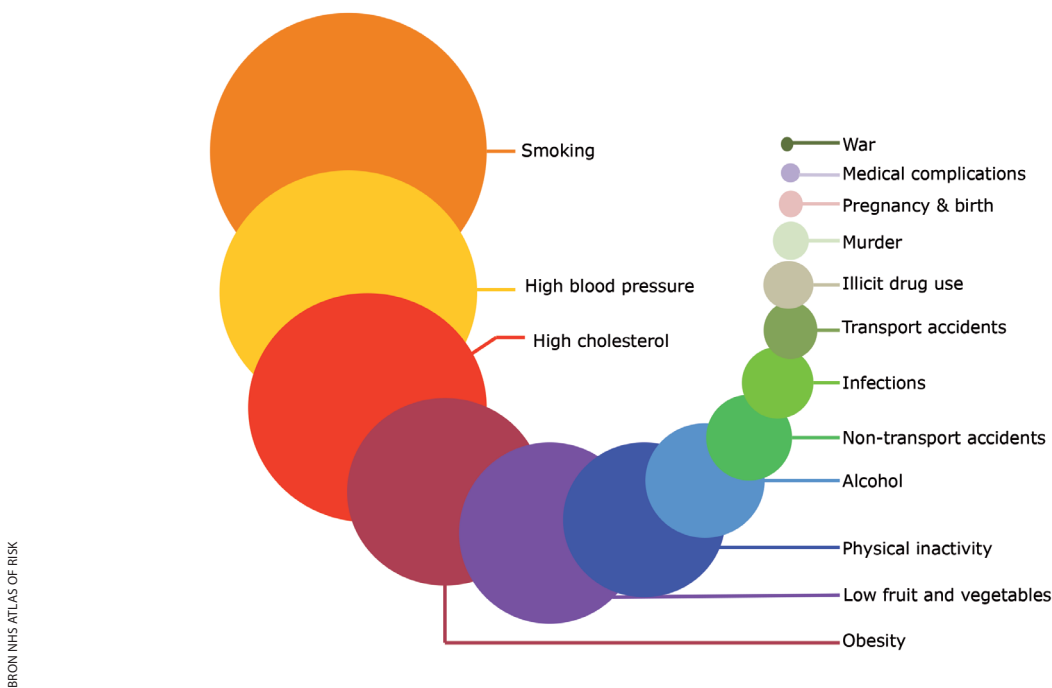
See Is All There Is' (WYSIATI). Een voorbeeld van deze bias heet 'de beschikbaarheidsheuristiek': zaken die mensen zich gemakkelijk voor de geest kunnen halen, worden ook ingeschat als 'veel voorkomend'. De beschikbaarheidsheuristiek definiëren Kahneman en zijn onderzoeks-partner Amos Tversky als 'het inschatten van het aantal items in een categorie aan de hand van het gemak waarmee voorbeelden uit het geheugen kunnen worden opgediept'.³³

Substitutie

Als mensen wordt gevraagd een schatting te geven, vindt er een soort substitutie plaats: de eigenlijke vraag 'hoe vaak denkt u dat dit voorkomt' wordt door Systeem I vervangen door de vraag 'hoe gemakkelijk kan ik voorbeelden verzinnen?' En op basis van deze

³³ Zie noot 31, 137.

Risks leading to death in perspective (NHS Atlas of Risk)

Figuur 4 Risico's van overlijden in perspectief geplaatst

laatste vraag wordt dan een schatting gegeven. Kunnen mensen zich gemakkelijk voorbeelden voor de geest halen, dan wordt iets als vaker voorkomend ingeschat dan wanneer mensen moeite hebben zich voorbeelden te herinneren.

Dit kan zelfs worden beïnvloed door mensen te vragen naar een bepaald aantal voorbeelden: mensen die zes voorbeelden hoeven te bedenken (wat vrij gemakkelijk gaat) schatten kansen hoger in dan mensen die twaalf voorbeelden moeten bedenken (wat een stuk lastiger is, vooral de laatste paar).

Huwelijksgeluk

Een sprekend voorbeeld dat Kahneman in zijn boek aanhaalt is het volgende: er is een bekend onderzoek waaruit blijkt dat bewustzijn van onze eigen biases het huwelijksgeluk verbetert.

In dat onderzoek werd gehuwden de vraag gesteld hoeveel ze zelf bijdroegen aan het schoonmaken van het huis.

Als je echter de geschatte percentages van beide echtgenoten bij elkaar optelde, kwam dit altijd ruim boven de 100 procent uit. Beide partners herinneren zich hun eigen bijdrage veel beter dan die van de ander, en dit verschil in beschikbaarheid leidt tot een overschatting van het eigen aandeel. Door alleen al zich bewust te zijn van deze bias werd het huwelijksgeluk verbeterd.³⁴

Zwarte zwanen

Kahnemans theorie over WYSIATI wordt ook bevestigd door Nassim Taleb in zijn boek *De Zwarte Zwaan*.³⁵ Hierin schrijft Taleb dat mensen alleen meenemen in hun afweging datgene wat ze weten. Dingen die ze niet weten, kunnen ze zich simpelweg niet voorstellen en daarom ook niet meenemen in hun afweging. Dit zijn de zogeheten ‘unknown unknowns’.

³⁴ Zie noot 31.

³⁵ Taleb, N. (2012). *De zwarte zwaan. De impact van het hoogst onwaarschijnlijke* (2e editie). Amsterdam: uitgeverij Nieuwzijds.

Hij beschrijft het verhaal van de zwarte zwaan: tot de ontdekking van Australië wisten ornithologen van de 'Oude Wereld' niet beter dan dat alle zwanen wit waren. Dit was een van de vaststaande kenmerken van een zwaan. Het bestaan van zwarte zwanen was gewoonweg niet iets dat in deze vogelexperts op kwam: niemand had er immers ooit een gezien...

Verkeerde inschattingen

De beschikbaarheidsheuristiek zorgt op tal van fronten voor verkeerde inschattingen. Zo gaat Kahneman ook in op het inschatten van doodsoorzaken en vergelijkt deze inschattingen daarna met de statistieken. Het punt is dat ongewone gebeurtenissen onevenredig veel aandacht trekken en daardoor als minder ongebruikelijk worden ingeschat. Op deze wijze beïnvloeden de media de inschattingen van doodsoorzaken. De media worden op hun beurt zelf ook gevormd door het feit dat ongewone gebeurtenissen de aandacht trekken, en dus verkopen.

Schattingen kunnen daardoor bizarre vormen aannemen, zo bleek uit onderzoek:

- tornado's worden als een grotere 'killer' gezien dan astma, hoewel astma twintig keer zoveel doden oplevert;
- de kans op overlijden door ziekte is achttien keer zo groot als de kans op overlijden door een ongeval, maar men vond de twee even aannemelijk;
- de kans op overlijden door een ongeval werd driehonderd keer groter geacht dan de kans op overlijden door suikerziekte (300:1), hoewel de daadwerkelijke verhouding 1:4 is.³⁶

Deze compleet verkeerde inschattingen leidden onlangs tot een twitterbericht van 'gezondheidsprofessor' Jaap Seidell dat *viral* ging omdat het bijbehorende plaatje gezondheidsrisico's in een voor velen onverwacht perspectief plaatste. Mensen hadden de risico's volledig anders ingeschat (zie figuur 4).³⁷

Een fenomeen dat ook te maken heeft met de beschikbaarheidsheuristiek is de 'beschikbaarheidscascade': een zichzelf in stand houdende reeks van gebeurtenissen die met een media-bericht over een relatief onbetekenende

gebeurtenis kan beginnen en in grootschalige paniek en ingrijpende maatregelen van de overheid kan uitmonden.³⁸

Als zo'n bericht de aandacht trekt van een deel van de bevolking en deze vervolgens ongerust wordt, wordt deze emotionele reactie een verhaal op zich en trekt extra media-aandacht. Dit veroorzaakt vervolgens meer ongerustheid en zo ontstaat er een cyclus die zichzelf versterkt. De cyclus wordt soms nog extra versterkt door 'beschikbaarheidsondernemers': mensen of organisaties die profiteren van een onafgebroken stroom aan verontrustend nieuws.

Ongewone gebeurtenissen trekken onevenredig veel (media-)aandacht (...) Schattingen kunnen daardoor bizarre vormen aannemen

Verkeerde prioriteiten

Het vermeende gevaar wordt steeds groter naarmate de media de aandacht met opvallende koppen naar zich toe proberen te trekken. Wetenschappers en experts die de ontstane paniek proberen te beteugelen en het gevaar in perspectief proberen te plaatsen, worden beticht van doofpotpraktijken of het bagateliseren van het probleem. Het probleem kan een politieke kwestie worden: omdat er zo veel aandacht voor is, wordt de politiek gedwongen prioriteit aan dit probleem te geven. Hierdoor krijgen andere, in feite grotere problemen, maar zonder media-aandacht, een lagere prioriteit. Uiteindelijk kan dit dus averechts werken: er wordt onevenredig veel geld

³⁶ Zie noot 31, 146.

³⁷ Trouw (2015). *De deur wagenwijd open voor doodsoorzaak nummer een*. Geraadpleegd op 24 maart 2015 via <http://www.trouw.nl/tr/nl/33444/De-week-in-voedsel/article/detail/3851956/2015/02/15/De-deur-wagenwijd-open-voor-doodsoorzaak-nummer-een.dhtml>

³⁸ Zie noot 31, 150.

uitgetrokken voor het oplossen van een klein probleem, terwijl er minder geld beschikbaar is voor grotere problemen.³⁹

Een fenomeen dat in combinatie met de beschikbaarheidscascade kan zorgen voor het sterk overdrijven van kleine bedreigingen is 'probability neglect'. Dit is een beperking in ons vermogen om kleine risico's in te schatten: we negeren ze of blazen ze juist buiten proporties op. Er is geen tussenweg. Dit fenomeen leidt er bijvoorbeeld toe dat ouders zich buitensporig veel zorgen kunnen maken over hun kind dat te laat thuiskomt van een feestje.⁴⁰

De media voorzien ons vandaag de dag helaas van genoeg 'ingrijpende' gebeurtenissen: slecht nieuws verkoopt nu eenmaal beter dan goed nieuws

Meer aandacht voor negatieve dan positieve zaken

Ook een belangrijke invloed op de perceptie is de zogeheten 'negativity bias': het fundamentele gegeven dat de menselijke geest veel meer aandacht heeft voor het negatieve dan voor het positieve: één kakkerlak kan de aanblik van een schaal met prachtige kersen volkomen verpesten. Omgekeerd knapt een berg kakkerlakken in het geheel niet op door er een kers op te leggen.⁴¹

Dit sluit ook aan bij 'het toekennen van te veel gewicht aan zeldzame gebeurtenissen'. Kahneman noemt hierbij een voorbeeld van een periode in Israël waarbij er relatief veel zelfmoordaanslagen op bussen waren, terwijl deze aanslagen in absolute termen nog steeds zeldzaam waren. Toch gingen veel mensen de bus mijden en merkte Kahneman ook bij

zichzelf onrust op als hij met de bus reisde, hoewel hij op rationeel niveau wist dat de kans op een aanslag bijna te verwaarlozen was.

Aannemelijk of waarschijnlijk?

Een andere theorie die Kahneman introduceert in zijn boek is het verwarren van samenhang, aannemelijkheid en waarschijnlijkheid. Dit houdt in dat mensen een grotere waarschijnlijkheid toekennen aan verhalen die ze aannemelijk achten en zich niet laten 'afleiden' door feitelijke kansen. De onderzoeken die Kahneman aanhaalt ter ondersteuning van dit verhaal zijn hilarisch en tegelijkertijd onthutsend. Zo beschrijft hij het 'Linda-vraagstuk':

Linda is eenendertig jaar oud, alleenstaand, openhartig en zeer slim. Ze is afgestudeerd in de filosofie. Als student maakte ze zich druk over discriminatie en nam ze deel aan diverse demonstraties tegen kernenergie.

Vervolgens werd aan grote groepen respondenten gevraagd wat waarschijnlijker was:

- Linda is een bankbediende;
- Linda is een bankbediende die actief is in de vrouwenbeweging.

In weerwil van de logica koos 85 tot 90 procent van de universitaire studenten voor optie 2!⁴² Men vond de tweede beschrijving een mooi samenhangend verhaal en daardoor aannemelijker, en verwarde dit met waarschijnlijkheid. Een duidelijke bias van systeem I, waarbij Systeem II werd niet ingeschakeld omdat het zo'n gemakkelijke vraag leek.

Verklaring verschil daadwerkelijke versus gepercipieerde veiligheid

Eerder in dit artikel heb ik aangetoond dat op welke manier je ook kijkt naar aantallen doden door conflicten en geweld als percentage van de wereldbevolking, de trend in alle gevallen dalend is. En dat de trend in daadwerkelijke veiligheid dus stijgende is. Dit geldt zowel voor de afgelopen decennia als voor de afgelopen eeuwen en millennia. Soms zijn er wel pieken, zoals tijdens de beide wereldoorlogen, maar desondanks neemt het geweld af.

³⁹ Zie noot 31.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Zie noot 30.

⁴² Zie noot 31, 164.

FOTO: MCD. W. SALIS

Alle politieke partijen hebben 'veiligheid' hoog op de agenda staan en in 2015 kregen de AIVD, de marechaussee en de politie er 129 miljoen euro bij wegens de 'toegenomen dreiging'

Daarna heb ik laten zien dat de algemene trend is dat mensen zich steeds onveiliger voelen. Pinker wordt niet geloofd als hij zijn vele bewijzen van de toenemende veiligheid toont; onze eigen minister van Defensie haalt in haar toespraken regelmatig aan dat de wereld steeds onveiliger wordt; Poetin, Dempsey, de Nederlandse bevolking - iedereen lijkt de mening toegedaan dat de wereld minder veilig wordt. Er komt ook geld bij voor veiligheidsdiensten en Defensie. Kortom, de perceptie dat de wereld steeds onveiliger wordt, wordt breed gedeeld.

'What You See Is All There Is'

Deze twee trends bewegen zich in tegen-gestelde richtingen. Waar de ene trend stijgend is (de wereld wordt steeds veiliger) wordt dit

juist tegengesteld gepercipieerd (de wereld wordt steeds onveiliger). Als dit zich voortzet, wordt de kloof tussen daadwerkelijke veiligheid en gepercipieerde veiligheid dus alleen maar groter. De vraag rijst nu hoe de theorie van Daniel Kahneman een verklaring kan geven voor dit verschil. De eerste verklaring ligt in *What You See Is All There Is*. Zo is daar de 'beschikbaarheidsheuristiek' (het aantal items in een categorie wordt ingeschat aan de hand van het gemak waarmee voorbeelden uit het geheugen kunnen worden opgediept). Een ingrijpende gebeurtenis kan de beschikbaarheid van een categorie tijdelijk vergroten. Een neergestort vliegtuig zal veel media-aandacht krijgen en iemands gevoelens over vliegen tijdelijk veranderen. Het recente neerstorten van een vliegtuig van Germanwings in de

FOTO: US DEPARTMENT OF DEFENSE

De Amerikaanse generaal Martin Dempsey, voorzitter van de gezamenlijke chefs van staven, meent dat de onveiligheid in de wereld nog nooit in de geschiedenis zo groot geweest is

Franse Alpen is hier een goed voorbeeld van.⁴³ Dat dit ook nog een moedwillige actie blijkt te zijn, en geen ongeluk, maakt het gevoel van onveiligheid alleen nog maar groter. Terwijl dit niets zegt over de kans dat dit soort ongelukken gebeurt: nog steeds blijft vliegen een van de veiligste manieren van transport. Maar je hoort mensen dan zeggen dat ze al nooit zo dol waren op vliegen en nu zeker nooit meer gaan vliegen. Bij de meeste mensen ebt dit gevoel na verloop van tijd weer weg, tot het volgende vliegtuigongeluk uitgebreid in het nieuws komt. Dit is een duidelijk geval van beschikbaarheidsheuristiek.⁴⁴

Media voorzien ons royaal van ‘ingrijpende’ gebeurtenissen

Dus het in ons geheugen beschikbaar hebben

van ingrijpende gebeurtenissen heeft invloed op hoe we de kans op zo’n gebeurtenis inschatten. En de media voorzien ons vandaag de dag helaas van genoeg ‘ingrijpende’ gebeurtenissen: slecht nieuws verkoopt nu eenmaal beter dan goed nieuws. Hierdoor hebben we altijd een overvloed aan ‘slechte’ voorbeelden in onze herinnering. Dit kleurt onze inschatting: we hebben de neiging de wereld onveiliger in te schatten dan deze is.

De uitspraak ‘de wereld wordt steeds onveiliger’ is te verklaren door deze beschikbaarheidsheuristiek: dingen die recent gebeurd zijn, liggen verser in het geheugen dan dingen die lang geleden gebeurd zijn. Als mensen een afweging maken tussen de veiligheid nu en ‘vroeger’ (hoeveel vroeger maakt niet eens zoveel uit) zullen ze veel gemakkelijker recente voorbeelden over onveiligheid kunnen oproepen dan oudere voorbeelden. Daardoor trekt men automatisch de conclusie dat de huidige veiligheid dan wel minder moet zijn dan ‘vroeger’.

⁴³ NRC (2015). *Copiloot liet toestel Germanwings expres crashen*. Geraadpleegd op 5 mei 2015 via <http://www.nrc.nl/nieuws/2015/03/26/duitse-aanklagers-inderdaad-een-piloot-in-cockpit-toestel-germanwings/>

⁴⁴ Zie noot 31, 138.

Positieve berichten hebben minder impact

De ‘*negativity bias*’ kan deze beschikbaarheidsheuristiek nog versterken: door deze bias hebben positieve berichten minder impact, terwijl hierover toch al minder snel door de media wordt bericht. Zo versterkt deze bias de beleving dat de wereld steeds onveiliger wordt. Ook de ‘*probability neglect*’ draagt hieraan bij: de daadwerkelijke kans op ingrijpende gebeurtenissen negeren we; we richten ons op de verhalen die we in de krant hebben gelezen. Ook dit verschijnsel zie je bijvoorbeeld terugkomen bij het ongeval met Germanwings: de kans dat er nog een copiloot moedwillig een vliegtuig laat crashen (wat overigens in de eerste weken na de crash nog niet onomstotelijk vaststond, maar het was een goed voorstelbaar en samenhangend verhaal, en werd meteen voor waar aangenomen) is erg klein. Toch werden er meteen allerlei maatregelen genomen.

Verwarring

Hier worden samenhang, aannemelijkheid en waarschijnlijkheid verward: een aannemelijk en samenhangend verhaal zegt niets over de kans (waarschijnlijkheid) dat zoiets nog een keer voorkomt. En of deze maatregelen daadwerkelijk bijdragen aan een toegenomen vliegveiligheid en dit geldt niet beter besteed had kunnen worden aan effectievere maatregelen op een ander vlak, wordt niet bekeken. De roep vanuit de samenleving is te luid. Een verklaring kan, zoals gezegd, ook de beschikbaarheidscascade bieden. Onze huidige tijd met niet alleen professionele media maar ook miljoenen hobbyisten (iedereen kan per slot van rekening zijn eigen blog beginnen) en *social media*, is gevoelig voor beschikbaarheidscascades. Soms werkt dit positief, bijvoorbeeld door onevenredig veel aandacht voor een onbekende, niet eens zo heel goede zanger die ‘ineens’ wereldberoemd wordt. Maar het kan ook negatief uitwerken doordat slecht nieuws heel vaak herhaald en versterkt wordt. Zo’n negatieve cascade zie je bijvoorbeeld bij terroristische aanslagen.

Aantal slachtoffers van terrorisme is zeer klein

Volgens Kahneman zijn terroristen tegenwoor-

dig de belangrijkste bron van beschikbaarheidscascades. Het aantal slachtoffers van terroristische aanslagen is zeer klein in relatie tot andere doodsoorzaken en is bovendien al tientallen jaren stabiel: tussen de vijf- en tienduizend slachtoffers per jaar.⁴⁵ Dit is een relatief klein aantal vergeleken met een heleboel andere doodsoorzaken. Zelfs in Israël, een land dat veelvuldig met terrorisme wordt

De daadwerkelijke kans op ingrijpende gebeurtenissen negeren we; we richten ons op verhalen die we in de krant lezen

geconfronteerd, komt het wekelijkse aantal slachtoffers niet in de buurt van bijvoorbeeld het aantal verkeersdoden in diezelfde week. Het grote verschil ligt in de ‘beschikbaarheid’ van de beide risico’s: het gemak en de frequentie waarmee ze in onze gedachten komen. Afschrikwekkende beelden, eindeloos herhaald in de media, zorgen ervoor dat iedereen gespannen raakt. Terrorisme appelleert direct aan het snelle, intuïtieve Systeem I.⁴⁶ Ik ben het inderdaad eens met Kahneman dat terroristische aanslagen en alle media-aandacht eromheen alle kenmerken van beschikbaarheidscascades bevatten.

Media-aandacht buiten proportie

In de week van de aanslag in Parijs op Charlie Hebdo, waarbij twaalf mensen om het leven kwamen, moordde Boko Haram in Nigeria vrijwel een volledig dorp uit, waarbij meer dan tweeduizend slachtoffers vielen. De media-aan-

⁴⁵ Ook deze grafieken vertonen weleens een incidentele piek: zo was het jaar 2013 een uitschieter met rond de 18.000 doden door terroristisch geweld. NOS (2014). *Meer doden door terrorisme*. Geraadpleegd op 5 mei 2015 via <http://nos.nl/artikel/2004342-meer-doden-door-terrorisme.html>

⁴⁶ Zie noot 31.

dacht voor de aanslag in Parijs, stond in geen verhouding tot de media-aandacht voor de slachtoffers van Boko Haram. Alleen al in *de Volkskrant* verschenen 332 berichten over de aanslag op Charlie Hebdo.⁴⁷ Dit in tegenstelling tot slechts enkele berichten over de meer dan 2.000 slachtoffers die Boko Haram in diezelfde week maakte.⁴⁸

Zo komen er in Frankrijk wekelijks meer mensen om door verkeersongelukken (gemiddeld zo'n 65) dan dat er slachtoffers vielen bij Charlie Hebdo.⁴⁹ Dit gegeven is echter veel minder sensationeel om over te berichten, dus hier wordt veel minder aandacht aan besteed.

snelle, intuïtieve Systeem I een inschatting maken. Pas als mensen bewust hun rationele, langzamere Systeem II inschakelen, kunnen ze eventueel deze biases teniet doen. Maar dit systeem schakelt niet zomaar in. Als Systeem I snel met een bevredigend antwoord, een samenhangend verhaal of op het oog logische inschatting op de proppen kan komen, ziet Systeem II geen enkele reden om actief te worden. En zelfs als het wel actief wordt, weet je rationeel gesproken misschien wel dat de kans op iets heel ingrijpends erg klein is, maar deze gedachte overstemt daarmee nog niet meteen je onrustige gevoel...

Conclusie

Ja, er is een verschil tussen daadwerkelijke veiligheid en gepercipieerde veiligheid. De theorieën van Daniël Kahneman over perceptie bieden een deel van de verklaring. Wat kunnen we nu met deze verklaring? Ze zorgt in ieder geval voor bewustwording. Ik hoop dat velen na het lezen van dit artikel even verbaasd zullen zijn als ik aanvankelijk was over de tegengestelde trends in daadwerkelijke veiligheid en gepercipieerde veiligheid. Ook hoop ik dat deze mensen mijn bronnen nog eens na zullen lezen om zich verder te laten overtuigen. Verder hoop ik dat de lezer zich bewust wordt van zijn of haar eigen biases. Dat hij, de volgende keer dat hij een snelle, intuïtieve inschatting over veiligheid maakt middels zijn Systeem I, vervolgens bewust het rationele, langzamere Systeem II inschakelt en zo tot een beter afgewogen inschatting komt.

Als voldoende mensen dit zouden doen, kunnen we misschien beschikbaarheids-cascades voorkomen: de zichzelf in stand houdende reeks van gebeurtenissen die met een mediabericht over een relatief onbetekende gebeurtenis kan beginnen en in grootschalige paniek en ingrijpende maatregelen van de overheid kan uitmonden. In een tijd waarin terroristische aanslagen volgens velen de belangrijkste veiligheidsdreiging lijken te zijn, maar ook de belangrijkste bron van beschikbaarheids-cascades, zou dit een welkome oplossing zijn. ■

Afschrikwekkende beelden, eindeloos herhaald in de media, zorgen ervoor dat iedereen gespannen raakt

Persoonlijke verschillen

Ik heb hiervoor een aantal voorbeelden gegeven over de wijze waarop onze biases ons parten kunnen spelen en ervoor kunnen zorgen dat onze perceptie is dat de wereld steeds onveiliger wordt. Al deze biases spelen waarschijnlijk in meer of mindere mate een rol. Het verschilt bovendien van persoon tot persoon hoe sterk iemand vatbaar is voor deze biases. Dat ook zeer intelligente mensen en bijvoorbeeld statistici vatbaar zijn voor deze biases, heeft Kahneman in zijn boek uitgebreid onderzocht en bewezen. Dit komt omdat ook deze mensen in eerste instantie middels hun

⁴⁷ *De Volkskrant* (2015a). *Alle nieuws over de aanslag Charlie Hebdo*. Geraadpleegd op 25 maart 2015 via <http://www.volkskrant.nl/alle-nieuws-over-aanslag-charlie-hebdo>.

⁴⁸ *Volkskrant* (2015b). *zoekresultaten 2000 doden Boko Haram*. Geraadpleegd op 25 maart 2015 via <http://www.volkskrant.nl/zoeken/?s=2000+doden+boko+haram>.

⁴⁹ Elsevier (2015b). *Meer Franse verkeersdoden na jaren daling*. Geraadpleegd op 25 maart 2015 via <http://www.elsevier.nl/Buitenland/nieuws/2015/1/Meer-Franse-verkeersdoden-na-jaren-daling-1691118W>.

Input voor het operationeel concept gemechaniseerd optreden

De luitenant-kolonels Van der Touw en Stam introduceerden in een eerdere editie van de *Militaire Spectator* de context waarbinnen 43 Gemechaniseerde Brigade nadenkt over gemechaniseerde capaciteiten.¹ Ze presenterden achtereenvolgens de meest relevante veiligheidsdreigingen en de misvattingen die de discussie over gemechaniseerde capaciteiten verstoren. Daarnaast presenterden zij de kerncapaciteiten, te weten slagkracht, bescherming en escalatiedominantie. Daarmee gaven zij de aanzet voor het denken over de ontwikkeling van gemechaniseerde capaciteiten, inclusief de randvoorwaarden daarvoor. Om een breed beeld te krijgen bij de ontwikkeling van gemechaniseerde capaciteiten vond het symposium Operationeel concept voor Gemechaniseerde Operaties plaats. In dit artikel worden de lessen gepresenteerd die vallen te trekken uit het symposium en wat die betekenen voor de doorontwikkeling van gemechaniseerde capaciteiten.

H.J. Ouwehand MA, luitenant-kolonel der Infanterie*

Ir. A.A.G. Goedhart, luitenant-kolonel der Genie

Het symposium Operationeel concept voor Gemechaniseerde Operaties stond in het teken van 'leren van partners' en bestond uit lezingen en een interactief gedeelte.² Onder

leiding van dagvoorzitter drs. Henk Geveke³ presenterden vijf toonaangevende sprekers hun beeld over de door hen onderkende bedreigingen van onze veiligheid en kansen om die af te wentelen. De eerste was kolonel Darin L. Brockington,⁴ die een *Intelligence update Eastern Europe* verzorgde. Hij werd gevolgd door commodore Frans Osinga⁵ met een presentatie over *Trends in conflict*. Aansluitend gaf Aletta Eikelboom⁶ een lezing over *Trends in technology*. Zij werd gevolgd door kolonel Piet Hagenaars,⁷ die een *benchmark* met de U.S. Army verzorgde. Majoor (iG) A. Boot⁸ maakte als laatste spreker de *benchmark* met de Duitse landmacht. Na de lezingen kwam het interactieve deel van het symposium, waarbij in werkgroepen op basis van de diverse campagnethema's – *Combat*, *Security*, *Peace Support Operations* (PSO), *Peace Time Military Engagement* (PME) – werd nagedacht over de vraag: hoe opereert een gemechaniseerde brigade binnen deze campagnethema's? De

* Henk Ouwehand is commandant van 45 Pantserinfanteriebataljon Regiment Infanterie Oranje Gelderland.

Ard Goedhart is commandant van 11 Pantsergeniebataljon.

¹ P.M. van der Touw en N.U. Stam, 'De ontwikkeling van gemechaniseerde capaciteiten. Slagkracht en escalatiedominantie voor de toekomstige dreiging', in: *Militaire Spectator* 184 (2015) (6) 260-273.

² Het symposium vond plaats op 25 september 2014.

³ Drs. H. Geveke is Director Defence Safety and Security bij TNO en bekleedde daarvoor posities als Directeur Nationale Veiligheid en Directeur Crisisbeheersing bij het ministerie van BZK.

⁴ Colonel (U.S. Army) Darin L. Brockington is de Chief J2 en Director of the Crisis Identification Group van SHAPE.

⁵ Commodore prof. dr. F.P.B. Osinga werkte tussen 2007-2012 als Universitair Hoofddocent Militaire Operationele Wetenschappen op de NLDA en vervulde eerder functies op het Instituut Defensieelergangen en het Instituut Clingendael.

⁶ Mw. A.R. Eikelboom MSc heeft meer dan tien jaar ervaring als consultant bij TNO. Ze studeerde aan de RUG (Technische Cognitiewetenschappen/Kunstmatige Intelligentie).

FOTO: U.S. ARMY, C. CASH

Amerikaanse gemechaniseerde eenheden verplaatsen zich in het kader van Operatie Atlantic Resolve door Polen, Tsjechië en Duitsland om Rusland te laten zien dat Washington gecommiteerd blijft aan de Europese veiligheid (2015)

antwoorden op deze vraag werden plenair teruggekoppeld en bediscussieerd. Dit leverde inzichten op met het oog op de ontwikkeling van de Nederlandse gemechaniseerde capaciteiten.

Doel en opbouw

In dit artikel worden de lessen van het symposium gepresenteerd, samen met de gevolgen voor de doorontwikkeling van gemechaniseerde capaciteiten. Om te beginnen wordt het beeld over toekomstige dreigingen behandeld, daarna komen de lessen die hieruit kunnen

worden getrokken aan bod. Ten derde wordt ingegaan op de betekenis voor de doorontwikkeling van Nederlandse gemechaniseerde capaciteiten. De doorontwikkeling wordt gegroepeerd in vijf achtereenvolgende thema's: optreden in verstedelijkt gebied, mechaniseer, mobiele en expeditionair inzetbare hoofdkwartieren en superieure Commando-voering Informatie Systemen (CIS), internationale militaire samenwerking⁹ en *Concept Development and Evaluation* (CD&E) en als laatste *Influencing Operations*. Het artikel wordt afgesloten met een samenvatting.

Het beeld van toekomstige dreigingen

De buitenlandse sprekers hadden een redelijk gedeeld beeld rond de *imminent and future threats*. Brockington beschreef toekomstige conflicten met de afkorting VUCA, ofwel *Volatile, Uncertainty, Complexity and Ambiguity*.¹⁰ Tijdens het

⁷ Kol drs. ing. P.J.T.M. Hagenars MASS, EMSD was Chief Operations Branch (G3) en Chief Planning Branch (G5). Hij is nu als Nederlands liaison officier verbonden aan het HQ U.S. Army Training and Doctrine Command (TRADOC).

⁸ Majoor A. Boot MSc (iG) werkt bij het *Army Concepts and Capabilities Development Centre* (ACCDC) van de Bundeswehr.

⁹ De regeringsnota *In het belang van Nederland* onderkent drie pijlers. Eén daarvan is een krijgsmacht die zoekt naar verregaande vormen van internationale samenwerking.

¹⁰ Col Darin Brockington, 'Evolution of the Hybrid Warfare', Chief J2 Intelligence Operations.

symposium hadden de verschillende sprekers het vooral over *hybrid threats*.¹¹ Allen kwamen tot de slotsom dat het hierbij gaat om het gelijktijdige en flexibel gebruik van gecombineerde conventionele en irreguliere oorlogvoering, terrorisme en criminaliteit, diplomatie en economische middelen om politieke doelen te bereiken. Brockington beschreef de Russische visie op hybride oorlogvoering als het gebruik van propaganda uitgezet via wereldwijde media, chantage en afpersing, anderen het vuile werk laten opknappen in ruil voor financieel gewin en acties en tegenacties snel na elkaar laten plaatsvinden. De visie houdt ook het veelvuldig gebruik van misleiding en afschrikking in (de zogeheten reflexive control), escalatiedominantie, machtsvertoon door oefeningen, *cyberwar*, intimidatie, subversief handelen en de exploitatie van burgers als menselijk schild, eenvoud en verrassing, een hoge mate van geheimhouding. Volgens Brockington is hybride oorlogvoering aantrekkelijk voor Rusland, omdat veel acties in het conflict rondom Oekraïne niet naar Moskou herleidbaar zijn. Dat zorgt ervoor dat Rusland politiek minder kwetsbaar is. De strategische monitoren van HCSS en Clingendael bevestigen het VUCA-dreigingsbeeld. Beide denktanks constateren een toegenomen kans op interstatelijke conflicten, ook in de periferie van de Europese Unie. Zij constateren spanningen tussen de grote mogendheden Amerika, China, Rusland en de EU, met een groeiend risico van incidenten en escalatie.¹²

Lessen en betekenis

Welke lessen vallen te trekken uit de benchmark en uit de uitkomsten van de werkgroepen in termen van respons op imminent and future threats? En welke betekenis heeft dat voor de ontwikkeling van Nederlandse gemechaniseerde capaciteiten? Met het antwoord op deze laatste vraag wordt de gemechaniseerde capaciteit van de toekomst geborgd en worden huidige tekortkomingen aangevuld. Dit past bij de pijler uit de nota *In het belang van Nederland*, die staat voor een hoogwaardige en op innovatie georiënteerde krijgsmacht die kan profiteren van nieuwe concepten en technologische

ontwikkelingen en daarmee operationeel duurzaam is.¹³ De uitkomsten van het symposium zijn gegroepeerd in vijf thema's:

1. Optreden in verstedelijkt gebied, omdat de wereld steeds meer verstedelijkt, waardoor de bron van conflicten veelal in deze omgeving zal ontstaan;
2. Her-mechaniseer, omdat de huidige conflicten overal in de wereld het nut en belang van gepantserde eenheden aantonen en grootmachten zoals Rusland, China en India zich momenteel aan het bewapenen zijn;
3. Mobiele en expeditionair inzetbare hoofdkwartieren en superieure Commandovoering Informatie Systemen (CIS), omdat hierin de conditie besloten ligt om het eigen operationele tempo te versnellen ten opzichte van potentiële tegenstanders en confrontaties in het eigen voordeel te beslechten;
4. Internationale militaire samenwerking en CD&E, want hierin ligt doelmatigheid en doeltreffendheid besloten;
5. Influencing Operations, want uiteindelijk draait alles om perceptie van zowel vriend als vijand.

Optreden in verstedelijkt gebied

De sprekers zagen in escalatiedominantie en robuuste mandaten randvoorwaarden om conflicten te beslechten. Hoewel zij vonden dat verstedelijkte gebieden gemeden moeten worden voor een veelvoud aan redenen, waaronder *collateral damage*, is dat niet altijd mogelijk. Tijdens het symposium werden krijgshistorische voorbeelden gebruikt, waarbij gemechaniseerde eenheden tijdens *counter-insurgency*-operaties met succes in verstedelijkt gebied werden ingezet: de slag om Sadr City in Irak (2008) en het optreden van de *Israel Defense Forces* (IDF) in de Gazastrook in 2009 (Operatie *Cast Lead*). De slag om Sadr City kwam mede

¹¹ Frank G. Hoffman, 'Further Thoughts on Hybrid Threats', in: [www.smallwarsjournal.com](http://smallwarsjournal.com) (2009), via: <http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/further-thoughts-on-hybrid-threats>.

¹² Joris van Esch, Frank Bekkers, Stephan de Spiegeleire en Tim Sweijts (red.), *Strategic Monitor 2014. Four Strategic Challenges* (Den Haag, The Hague Centre for Strategic Studies, 2014) 27; Jan Rood (red.), *Een wankel wereldorde. Clingendael Strategische Monitor 2014* (Den Haag, Instituut Clingendael, 2014).

¹³ *In het belang van Nederland* (Den Haag, ministerie van Defensie, 2013) 25.

FOTO:IDF

Merkava-tanks, waarmee ook operaties in verstedelijkt gebied uitgevoerd worden, rijden Israël binnen na inzet in de Gazastrook (2014)

door het gebruik van gemechaniseerde eenheden in combinatie met inlichtingen-dominantie en offensieve acties tot een goed einde. Met *Intelligence, Surveillance & Reconnaissance*-middelen werd de tegenstander geïsoleerd en gebonden. Hun fysieke component werd verslagen door gemechaniseerde eenheden op de grond. Sterker nog, gemechaniseerde eenheden vormden de kritische succesfactor door zowel hun kenmerkende snelheid vuurkracht en bescherming. Volgens Hagenaars luidde de conclusie dat zware pantserinfanterie-eenheden opnieuw hun nut hadden bewezen in COIN-operaties in het algemeen en tijdens optreden in verstedelijkt gebied in het bijzonder. Deze conclusie wordt bevestigd door de ontwikkeling van de systemen en de daarbij behorende

munitiesoorten. Concreet heeft de CV90NL35 de munitiesoort KETF,¹⁴ die bij uitstek geschikt is voor het optreden in verstedelijkte gebieden, waarbij collateral damage wordt geminimaliseerd. Het proportionaliteitsbeginsel komt beter tot zijn recht met KETF, dan wanneer een tankgranaat of een Hellfire-raket wordt gebruikt.

Ook het *HQ US Army Training and Doctrine Command* en de raket- en mortierdreiging tijdens de conflicten tussen Hamas en Israël (2009, 2012, 2014) bevestigen deze conclusie. Verborgen in ondergrondse locaties en gebouwen in de Gazastrook en daarmee gebruikmakend van de burgerij als menselijk schild, verschiet Hamas dagelijks grote hoeveelheden munitie richting Israël en de IDF. Denk daarbij aan mortieren in de achtertuin van het gemeentehuis, de wapenopslag in flatgebouwen, *booby traps* in scholen die dienen als opslagplaats en munitieopslag in de moskee.¹⁵ De IDF hebben waardevolle lessen getrokken

¹⁴ *Kinetic Energy Time Fuse*, of automatisch programmeerbare *airburst*-munitie, die door een spoel in de mondingsrem afgesteld wordt om vlak voor het doel in 152 wolfraampelleten van 3,3 gram uiteen te vallen. Het type is afgeleid van al bestaande Ahead-luchtafweermunitie.

uit deze gevechten, zoals het bij voorkeur vermijden van *close ground combat*, wat tot veel slachtoffers leidt. Maar als er geen andere optie is, dan stellen de IDF dat dit soort operaties gezamenlijk (joint) uitgevoerd moet worden. De *Israel Air Force* (IAF) houdt toezicht vanuit de lucht, terwijl grondtroepen gebouwen zuiveren. Binnen twee minuten moet luchtsteun effectief kunnen zijn tijdens optreden in verstedelijkt gebied. En als de noodzaak er is om in verstedelijkte gebieden operaties uit te voeren, dan blijken *combined arms* en de herintroductie van de *main battle tank* Merkava onvermijdelijk. Volgens de IDF is dat een gerechtvaardigde en juiste conclusie.

Voor de ontwikkeling van Nederlandse gemechaniseerde capaciteiten hebben bovenstaande constatering hun weerslag op vier vlakken: optreden in verstedelijkt gebied, grond-lucht samenwerking, bescherming en vuurkracht en robotisering.

Verstedelijkt gebied

Investeer in optreden in verstedelijkt gebied. Investeer in inlichtingenbewustzijn van het terrein met onder meer sensoren (die linken aan direct en indirect vurende systemen), in een methode om de *common operational picture* te vereenvoudigen, in communicatie die werkt in bebouwd gebied, in mentale weerbaarheid van militairen tegen de intensieve kenmerken van letaal geweld en in tactische training voor het gevecht in gebouwen en onder de grond.

Grond-lucht samenwerking

Stel zeker dat luchtstrijdkrachten (zowel *fixed* als *rotary wing*) en grondtroepen gezamenlijk effectief kunnen blijven opereren in verstedelijkt gebied, onder meer door gezamenlijk te trainen. Na een periode van constructieve grond-luchtsamenwerking in Uruzgan vindt nu langzaam weer verwijdering plaats tussen lucht- en landmacht. Verminderde aandacht voor *Close Air Support* (CAS) en meer aandacht voor *Air Interdiction* (AI) en het aangrijpen van strategische doelen gaan hand in hand met het neerwaarts bijgestelde aantal aan te kopen JSF's. Toch moeten pelotons en compagnieën bekwaam zijn en blijven om tegenstanders, die

zich onder meer verstoppen in gebouwen, met luchtsteun te verslaan. Een voorbeeld vormen grondtroepen die door het gebruik van gerichte *social media* zoals Twitter, de burgerij sommeren hun woningen en flats te verlaten, waardoor tegenstanders en burgers van elkaar kunnen worden gescheiden. Daarna kunnen de tegenstanders door de luchtmacht met precisiewapens worden aangegrepen, zonder dat grondtroepen daarbij gevaarlijke huis-aan-huis gevechten moeten voeren.¹⁶ De invoering van *Fire Support Teams* (FST),¹⁷ de oprichting van een grond-lucht integratie-cel binnen brigade-hoofdkwartieren en het trainen met *Air Space Management*, vormen de eerste vereisten om bovenstaand streven mogelijk te maken.

Bescherming en vuurkracht

Ontwikkel direct-vurende wapensystemen met superieure vuurkracht, bescherming en groot doordringingsvermogen tegen elk denkbaar doel. Dit vormt de doorslaggevende factor voor succes van gemechaniseerd optreden. De bescherming van gemechaniseerde eenheden komt onder meer voort uit een hoge mobiliteit, grote vuurkracht en bepantsering. De aanvallende partij zal in een verstedelijkt gebied niet altijd de tactisch dominante gebieden beheersen. De dreiging zal veelal vanuit de hoger gelegen delen (bijvoorbeeld daken en ramen) komen en vanuit onoverzichtelijke situaties. Bovendien is manoeuvreer ruimte gecompartmenteerd, waardoor wapenplatforms hun beweeglijkheid (mobiliteit) moeilijk kunnen uitbuiten. De direct-vurende wapensystemen, zoals de doorontwikkelde tank, moeten daarom ook passieve beschermingsmaatregelen

¹⁵ Zie onder meer The State of Israel (2009), *The Operation in Gaza - Factual and Legal Aspects*: www.mag.idf.il/SIP_STORAGE/FILES/8/638.PDF; IDF - Military Advocate General's Corps (2012) *Operation 'Pillar of Defense' 14-21 November 2012*: www.mag.idf.il/sip_storage/FILES/0/1350.pdf; en <http://www.idfblog.com/operationgaza2014/>.

¹⁶ Michael N. Schmitt en John J. Merriam, 'The Tyranny of Context: Israeli Targeting Practices in Legal Perspective', in: *University of Pennsylvania Journal of International Law* (April 12, 2015). Via: <http://ssrn.com/abstract=2593629>.

¹⁷ Ingrid van Bommel, Roy Benda en Rudi Gouweleeuw, Inventarisatie van wijze van optreden van Fire Support Teams (Den Haag, TNO, 2014) Rapportnummer 2014 R11471

hebben. Hoewel de ontwikkeling om de bescherming tegen onder meer IED's te verbeteren niet heeft stilgestaan, is door de geschetste dreiging 'rondom' bescherming noodzakelijk. Verbeter daarom de voertuig- en de persoonlijke bescherming van de militair tegen dreiging van kleinkaliber-wapens en antitank-wapens; niet alleen tegen de gebruikelijke dreiging van andere wapens die direct vuur uitbrengen, maar ook tegen dreiging van bovenaf (daken) en laag bij of van onder de grond (kelders). In het verstedelijkt gebied zijn de doelen niet altijd andere wapensystemen, maar veelal versterkte opstellingen. De superieure vuurkracht is noodzakelijk om op kortere afstanden snel en doelgericht vijandelijke doelen te bestrijden.

Robotisering

Optreden in verstedelijkt gebied kenmerkt zich onder meer door een zware logistieke inspanning in een onoverzichtelijke en hoog-letale omgeving. Gevechten in oorden veroorzaken veel slachtoffers, gewonden en doden die moeten worden afgevoerd. Transport, bescherming en verzorging van gewonden belast de logistieke keten en kost capaciteit die niet gebruikt kan worden voor een effectieve bestrijding van de tegenstander. Robotiseer waar mogelijk gevaarlijke handelingen om de kwetsbaarheid van personeel te verbeteren, zoals bijvoorbeeld het ruimen van hindernissen of de inlichtingenverzameling tijdens de inbraak in een huis. Robotisering versterkt direct de fysieke component en indirect de mentale component van militair vermogen. Saaie, fysiek zware en gevaarlijke taken kunnen worden overgenomen, waardoor het militaire vermogen toeneemt.

Her-mechaniseer

Dreiging

Op basis van de dreiging is her-mechaniseren niet onverstandig. China en Rusland manifesteren zich nadrukkelijker op het wereldto-

Met een diversiteit aan capaciteiten die passen binnen vuurkracht, mobiliteit

neel. Beide grootmachten gebruiken niet alleen retoriek, maar ook militaire macht en hebben nog steeds een forse gemechaniseerde component binnen hun landstrijdkrachten.¹⁸ Kortom, het beeld van irreguliere en intrastatelijke conflicten uit het verleden zal hoogst waarschijnlijk blijven bestaan, maar de kans op interstatelijke conflicten is reëel (zie de ontwikkelingen rond Rusland en Oekraïne).

¹⁸ Zie: Joris van Esch, Frank Bekkers, Stephan de Spiegeleire en Tim Sweijts (red.), *Strategic Monitor 2014. Four Strategic Challenges* (Den Haag, The Hague Centre for Strategic Studies, 2014) 29.

FOTO: MCD, M. ROOS

en bescherming, past het pantserinfanteriegevechtsvoertuig CV90NL35 in de toolbox

Kracht

Tijdens het symposium werd de kracht van de gemechaniseerde eenheden belicht. Die kracht zit voornamelijk in de uitgebreidheid en compleetheid van de *toolbox*. Met *toolbox* wordt bedoeld dat gemechaniseerde eenheden een diversiteit aan capaciteiten hebben die passen binnen vuurkracht, mobiliteit en bescherming, zoals bij het pantserinfanteriegevechtsvoertuig CV90NL35. Daarnaast draagt deze veelzijdig-

heid van de *toolbox* bij aan de modulaire organisatiestructuur. Gemechaniseerde eenheden zijn door hun flexibele C2-capaciteit bij uitstek geschikt om bijna alle soorten eenheden te integreren, of dat nu lichte infanterie is of gemotoriseerde eenheden. Bovendien biedt de modulaire organisatiestructuur van gemechniseerde eenheden de mogelijkheid het optreden aan de dreiging aan te passen: de escalatiedominantie. Deze *toolbox*

zorgt er dus voor dat gemechaniseerde eenheden inzetbaar zijn in alle campagne-thema's en in het gehele geweldsspectrum.¹⁹ Daardoor zijn deze eenheden relatief eenvoudig inpasbaar in een internationale *taskforce* en kunnen ze het operationele tempo bijbenen. De uitgebreide toolbox is ook een valkuil, omdat gemechaniseerde eenheden van alle markten thuis zijn, maar nergens specialist in zijn.

Kennis en inzichten

Welke betekenis hebben bovenstaande constatering voor de ontwikkeling van Nederlandse gemechaniseerde capaciteiten? Er zijn drie belangrijke inzichten. Ten eerste is het Nederlandse gemechaniseerde optreden opgebouwd rondom de ijzeren kern van de *Big Five* van moderne wapensystemen: de Leopard 2A6 gevechtstank, het CV9035NL infanteriegevechtsvoertuig, de Fennek en Boxer pantservoertuigen en de PzH2000 houwitser. Als Nederland militair competitief wil blijven, moet het investeringsprogramma van Defensie voldoende ruimte laten voor de doorontwikkeling en vernieuwing van deze Big Five. Wat betreft de main battle tank is dit uiteraard een Duitse aangelegenheid. Sommige van deze Big Five kennen een doorontwikkelpotentieel (CV90, Boxer en Fennek), andere eerder een vernieuwingspotentieel (Leopard en PzH2000).²⁰ Relevant is de vernieuwingsstrategie: liever een continue doorontwikkeling op kleinere aantallen, dan een *midlife update* of vervanging ineens, nadat een wapensysteem verouderd is. Via een slimme doorontwikkelstrategie kan de gewenste adaptiviteit van de gemechaniseerde eenheden bereikt worden. Dit, gecombineerd met bijbehorende commandovoering- en ondersteuningssystemen en -voertuigen, leidt ertoe dat de vereiste niveaus

van bescherming, mobiliteit en vuurkracht verzekerd zijn en dominantie in elke operationele omgeving gegarandeerd is.

Een tweede belangrijk inzicht is het hanteren van het 'principe van vier', omschreven in de DP 3.2 *Landoperaties*.²¹ Het principe houdt in dat er een subeenheid nodig is om met direct vuur te binden, terwijl (ten minste) één subeenheid beweeglijk optreedt. Vervolgens moet een derde subeenheid onder meer het momentum handhaven. Ten slotte is een vierde subeenheid nodig als reserve om te reageren op het onverwachte. Zonder externe versterking valt dit principe met twee bataljons binnen de gemechaniseerde brigade niet in te vullen. Een tankbataljon vormt zodoende een welkome aanvulling, en een vierde manoeuvre-element biedt soelaas. Belangrijk hierbij is dan ook dat de brigade vier eenheden met afdoende C2-capaciteit heeft, die het 'principe van vier' in kunnen vullen. Inbedding van een afdeling gepantserde artillerie met *Precision-Guided Munition* (PGM) zou overigens op het moderne gevechtsveld een heel waardevolle aanvulling zijn op de manoeuvre. PGM zou ook de vuurkracht aanmerkelijk vergroten, waardoor de gemechaniseerde brigade nog effectiever kan zijn. De inbedding en integratie van internationale partners is belangrijk omdat gevechtsoperaties mensenwerk zijn; mensen (militairen van vlees en bloed) die op elkaar ingespeeld moeten zijn en vertrouwen in elkaar hebben. Permanente inbedding en een hoge trainingsintensiteit genereren deze kwaliteiten om het 'principe van vier' effectief te kunnen uitvoeren.

Het derde inzicht is het realiseren van de integratie van NLD 43 Gemechaniseerde Brigade in DEU 1 Panzer Division en van één DEU/NLD²² tankbataljon in 43 Gemechaniseerde Brigade onder gelijktijdige lease van een eskadron Leopards-IIA7. Deze integratie is broodnodig door 'aanpalende' beslissingen in en buiten Nederland, waardoor gebrek aan vuurkracht is ontstaan. Zo zijn beide Nederlandse tankbataljons afgeschaft, is de MRAT-capaciteit,²³ gehalveerd, het aantal Nederlandse JSF's verminderd de aanschaf van precisie-artil-

¹⁹ Campagnethema's zijn: *Combat, Security, Peace Support Operations* en *Peacetime Military Engagement*.

²⁰ Denk bijvoorbeeld aan de CV90 met 50mm-kanon of meer.

²¹ Koninklijke Landmacht, *Doctrine Publicatie Land Operaties 3.2 (DPLO)*, 2014, versie 1.0, paragraaf 3310, 3-7.

²² Inmiddels bestaat het voornemen voor een gecombineerd DEU/NLD tankbataljon. Zie: *Kamerstukken II 2015-16*, 34 300 X, nr. 2, 9.

²³ *Medium Range Anti-Tank*.

Het lijkt verstandig om samen met Duitsland smart-munitie en pantserdoorborende lasergeleide granaten voor de PzH2000 aan te schaffen

leriemunitie (Precision-Guided Munition en *Course Correction Fuses*) uitgesteld en de close air support-vloot door NAVO-partners (zoals de Amerikanen met de A10 *Thunderbolt II*) afgebouwd. Verder is ook het Amerikaanse tankbestand teruggebracht, terwijl de dreiging van vijandelijke lucht-verdediging is toegenomen, waardoor vliegtuigen en helikopters minder dekking kunnen bieden aan de grondtroepen. Hier kunnen tanks hun nut bewijzen.

Bedenk daarbij dat de kosten van een tankschot aanmerkelijk lager zijn dan van bijvoorbeeld Hellfire-raketten die hetzelfde effect leveren, dat tanks 24/7 dekkende vuurkracht leveren, een extreem korte *sensor-shooter* tijd hebben en ook onder vijandelijk vuur vuursteun kunnen leveren. Betrek daarbij het strategische voordeel van *risk sharing* als gevolg van de inzet van deze grondtroepen. Het lijkt dan ook verstandig het landplatform MRAT met Hellfire en SPIKE²⁴ te vergroten en samen met Duitsland *smart-munitie* en pantserdoorborende lasergeleide granaten voor de PzH2000 aan te schaffen. De

koers om internationaal te integreren is wat betreft capaciteiten – hoewel noodgedwongen – in elk geval een verstandige keuze.

Mobiele en expeditionair inzetbare hoofdkwartieren en superieure Commandovoering Informatie Systemen

De sprekers concludeerden tijdens het symposium dat direct aanwezige en toekomstige dreigingen complex en onvoorspelbaar zijn. Maar veiligheidsdiensten hebben inzicht in risicovolle statelijke en niet-statelijke actoren, terroristen en criminele groeperingen die alle speler kunnen zijn in een conflict. Dergelijke conflicten vinden een goede voedingsbodem in instabiele, falende en zwakke staten.

²⁴ SPIKE is een update van MRAT, waarbij draadgeleid en met een dracht tot vier kilometer gepantserde doelen kunnen worden uitgeschakeld.

De veiligheidscheppende rol van de overheid wordt uitgesplitst in de zeven strategische functies anticiperen, voorkomen, afschrikken, beschermen, interveniëren, stabiliseren en normaliseren.²⁵ Daarbij valt op dat vrijwel alle bondgenoten en partners, naast de overige klassiekere functies, de functie anticiperen van groeiend belang achten. De Verenigde Staten, maar ook het Verenigd Koninkrijk, huldigen het principe dat voorkomen beter is dan

tie van middelen, maar wel door modulariteit, precisie en robuustheid van wapensystemen. Afstemming, deconflicte en de inzet van dergelijke systemen – om een maximaal effect te sorteren – vergt veel van CIS. Hoofdkwartieren moeten daarom flexibel zijn en de capaciteit hebben om inter- en intra-operabiliteit van de diverse actoren en systemen te faciliteren.

Het gemechaniseerde bataljon en de brigade moeten een mobiel, goed beschermd en expeditionair inzetbaar hoofdkwartier hebben, waarmee zij het hoge operationele tempo over grote afstanden kunnen volgen en het tactisch initiatief kunnen nemen. Nu is dat niet het geval. Het huidige C2-platform is hopeloos verouderd en aan het einde van zijn *life time* gekomen. De eerdaags instromende Boxer-commandovoertuigen gaan de gewenste effecten in deze wel brengen. Maar met de huidige snelle ontwikkelingen op CIS-gebied moet de instroom van deze Boxers-platforms niet het einde van een ontwikkeltraject zijn, maar slechts het begin. CIS is continu een onderwerp voor Concept Development and Evaluation (CD&E). En dat blijkt ook zo te zijn tijdens *Purple NECTar*-achtige settings, waar voortdurend de laatste technologische ontwikkelingen op CIS-gebied kunnen worden doorgevoerd.²⁷ De conclusie is dat dominante CIS noodzakelijk is om modulair optreden en operationele samenwerking mogelijk te maken.

Verder bleek tijdens het symposium dat verbindingen met inlichtingensystemen van buiten de brigade beter dan nu moeten worden ontsloten. Daarmee kan de brigade relevante informatie halen, maar ook brengen.²⁸ Deze tekortkoming dient met prioriteit te worden opgeheven, zodat informatiegestuurd optreden beter tot zijn recht komt.

Tot slot moeten de spraak- en dataverbindingen van mobiele commandoposten over afstanden van honderd kilometer *real time* informatie kunnen delen tussen soldaat en generaal en tussen militair, civiel gezag en coalitiepartners. Bijzondere aandacht is nodig voor de aanstaande diepe integratie tussen 43 (NLD) Gemechaniseerde Brigade en 1 (DEU) Panzerdi-

Anticiperen is één van de strategische functies die bij de partners van Nederland aan belang wint

genezen en pleiten dan ook voor conflictpreventie. Dat betekent het voorkomen dat instabiliteit leidt tot echte conflicten, die zich eventueel ook nog kunnen uitbreiden. Als conflictpreventie niet succesvol blijkt, dan volgt de interventiefase. Dergelijke operaties vereisen geavanceerde inlichtingencapaciteit en flexibiliteit van vooral Command & Control-elementen. Deze elementen moeten snel kunnen schakelen in het geweldsspectrum en het hoge operationele tempo kunnen volgen. Het vereiste expeditionaire karakter van deze operaties is evident.

Osinga, verwijzend naar luitenant-generaal David W. Barno,²⁶ geeft aan dat de combinatie van vuurkracht (geleverd door alle krijgsmacht-delen), inlichtingen en *space systems* de gevechtskracht op de grond aanmerkelijk vergroot. De huidige en toekomstige dreiging kenmerkt zich daarom niet door een concentra-

²⁵ Ministerie van Defensie, *Eindrappport Verkenningen. Houvast voor de krijgsmacht van de toekomst* (Den Haag, ministerie van Defensie, 2010) 192.

²⁶ Inmiddels gepensioneerd, maar voorheen commandant van het U.S. Joint Forces Command Afghanistan (2003-2005).

²⁷ *Purple NECTar* is een joint oefening voor commandovoeringsondersteuning.

²⁸ Zie: S. Offermans en J. Brosky, 'Project Common Effort. Een praktische manier van comprehensive trainen?', in: *Militaire Spectator* 180 (2011) (10) 424-430.

FOTO MCD, H. KEERIS

Waar de Leopard en de PzH2000 een vernieuwingspotentieel hebben, hebben andere systemen binnen de Big Five, zoals de Boxer, een doorontwikkelpotentieel

vision. Als er tijdens operaties snel gemixte gevechtsverbanden van tanks en (pantser) infanterie (ook combined) noodzakelijk zijn, dan stelt dat zware eisen aan commandovoeringssystemen. De systemen dienen dan ook naadloos op elkaar aan te sluiten. Non-oplossingen zoals *human interfaces* of de degradatie van informatiebeveiligingsprotocollen zijn daarbij uitgesloten, omdat ze levens kunnen kosten.

Internationaal militaire samenwerking en CD&E

Tijdens het symposium kwam ook de voortdurende druk op de defensiebegrotingen van de NAVO-landen en de navenante noodzaak tot samenwerking aan de orde.²⁹ Die samenwer-

king moet zowel grotere effectiviteit als efficiency brengen en onder meer gericht zijn op het oplossen van de zogeheten *capability gaps*, zoals majoor (iG) A. Boot nadrukkelijk betoogde. Er zijn immers te veel dreigingen en te weinig middelen. Boot lichtte het door Duitsland ontwikkelde en bij de NAVO geïntroduceerde concept van *Framework Nation* toe, waarbij de Duitse krijgsmacht het raamwerk is waarbij getalsmatig kleinere buitenlandse

²⁹ Zie: Jakub Kufcak, *NATO after the Wales Summit: Readyng the Alliance for the Future* (Praag, Association for International Affairs, 2014) www.amo.cz/editor/image/produkt1_soubory/amocz_pp_2014_03.pdf; en www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/report-six-european-members-of-nato-will-cut-defense-spending-and-break-agreement-made-in-wales.

FOTO MCD, P. WIEZORECK

Als Nederland militair competitief wil blijven, moet het investeringsprogramma van Defensie voldoende ruimte laten voor de doorontwikkeling en vernieuwing van de Big Five waarbij de doorontwikkeling van de main battle tank uiteraard een Duitse aangelegenheid is

krijgsmachten zich kunnen aansluiten. Te denken valt aan de integratie die momenteel plaatsvindt tussen de Duitse Division Schnelle Kräfte en 11 (NLD) Air Manoeuvre Brigade of die tussen 1 (DEU) Panzerdivision en 43 Gemechaniseerde Brigade. Maar volgens Boot is ook het onderbrengen van bepaalde wapensystemen of capaciteiten, specifiek bedoeld voor een bepaald type operatie, mogelijk. Een randvoorwaarde is dat integratie stopt op het compagniesniveau. Op lagere organisatieniveaus lijkt integratie met de huidige stand van de techniek niet meer opportuun, aldus Boot. Hij onderkent doctrinaire harmonisatie als één van de uitvloeiselen van het Framework Nation-concept en een gezamenlijke visie op Opleiden en Trainen, maar ziet ook het belang om te

bouwen aan de cohesie tussen de elkaar relatief onbekende eenheden. Volgens Boot volstaan de huidige capaciteiten en hoeven er geen nieuwe bij te komen; samenwerking en aanpassingsvermogen vormen de sleutel tot succes. Hier ligt een belangrijke kans voor CD&E. Zo luidt de suggestie van Boot om binnen het concept van Framework Nation ook samen te zoeken naar kansrijke projecten voor de ontwikkeling of het testen van nieuwe producten en werkwijzen, zoals projecten die superieure CIS nastreven, waar zowel Nederland als Duitsland met hun hoofdkwartieren op kunnen aansluiten.

Wat betekent dat voor het optreden en de ontwikkeling van gemechaniseerde capacitei-

ten? In ieder geval zal 43 Gemechaniseerde Brigade haar pijlen richten op de door Boot beschreven samenwerking met Duitsland. De brigade wordt onderdeel van 1 (DEU) Panzerdivision, waarbij een Duits/Nederlands tankbataljon deel uit zal gaan maken van de brigade. De tankeskadrons zijn door hun stootkracht bij uitstek geschikt voor offensieve operaties. Bij gevechten in bedekt en onoverzichtelijk terrein, zoals verstedelijkt gebied, vervult de tank hoofdzakelijk de rol van infanterieondersteuningswapen, zodat commandanten verzekerd zijn van dominante, direct vurende, *all-weather capable*, dag en nacht aanwezige – en dus gegarandeerde – vuurkracht. Bij offensieve acties voor het in de diepte vermeesteren van terrein of het verslaan van gepantserde eenheden komen tanks, daarbij gesteund door pantserinfanterie, het meest tot hun recht in open terrein. Vanwege de taal en de huidige stand van de techniek integratie van tanksecties ter ondersteuning van pantserinfanterie alleen op gelijk nationaal niveau plaatsvinden.

Brockington stelde vast dat nieuwe capaciteiten niet nodig zijn, cyber uitgezonderd. Alleen de wijze waarop, waar en wanneer bepaalde capaciteiten moeten worden ontplooid, moet worden herzien. En dat moeten we volgens Brockington (leren) snel (te) doen, want dreigingen zijn complex en extreem veranderlijk in verschijningsvorm en intensiteit. Om adequaat te kunnen reageren op deze dreigingen is een groot aanpassingsvermogen noodzakelijk, van hoog tot laag in de organisatie. Hoog in de organisatie betekent voor Brockington het bedenken en ontwikkelen van nieuwe concepten. Laag in de organisatie betekent dit dat er een groot aanpassingsvermogen op het uitvoerende niveau komt en dat het dus ook druk op de soldaat zal geven. De VS legt het accent daarom meer dan voorheen op het aannemen van personeel van juiste kwaliteit, om deze mensen vervolgens gericht te verbeteren door Opleiding en Training en de ontwikkeling van relevante competenties. Nieuwe concepten moeten volgens Brockington dus gericht zijn op methoden en aangrijppunten en -momenten. Dat dient te worden

beproefd, waarbij het belangrijk is het uitvoerende niveau een prominentere rol te geven dan in het verleden.

Wat betekent dat nu voor de Nederlandse situatie? Met de recent opgerichte afdeling CD&E heeft de Koninklijke Landmacht een passend instrument in handen gekregen voor het ontwikkelen van een vergroot aanpassingsvermogen van landstrijdkrachten. Deze afdeling zal in haar programmering naast materiële beproevingen ook ruimte moeten bieden aan het experiment met gevechtsmethoden en -technieken. Deze experimenten komen optimaal tot hun recht wanneer beleidsmakers en uitvoerders – de eenheden – nauw met elkaar samenwerken. Nu is het

De nieuwe CD&E-organisatie van de KL moet ruimte bieden aan experimenten met gevechtsmethoden en -technieken

zaak deze inzichten te concretiseren in termen van aannamebeleid, toegepaste Opleidings- en Trainingsmethoden en de ontwikkeling van competenties die mentale belasting en aanpassingsvermogen borgen.

Specifiek voor de ontwikkeling van cybercapaciteiten is er behoefte aan onderzoek naar een systeem dat offensieve en defensieve cybermodules integreert in het gemechaniseerde gevecht.³⁰ Vooral nog is hiermee tijdens oefeningen en trainingen weinig tot geen ervaring opgedaan. Vragen zouden kunnen zijn: Hoe val je heel gericht de kwetsbaarheden in het hoofdkwartier van je tegenstander aan? Hoe beschermen we onze informatienetwerken, communicatiesystemen en computer-

³⁰ Zie: P.A.L. Ducheine en J. van Haaster, 'Cyber-operaties en militair vermogen', in: *Militaire Spectator* 182 (2013) (9) 368-387.

programmatuur? Hoe bescherm je de software van de CV90 tegen cyberaanvallen om het voertuig te stoppen?

Influencing Operations

Een thema dat tijdens het symposium frequent aan de orde kwam was Influencing Operations. Het is volstrekt geen nieuw thema, maar volgens de sprekers wel een potentiële *game changer*. Maar helaas, het informatiedomein lijkt vooral niet door statelijke actoren te worden gedomineerd. En de ontwikkelingen in dit domein volgen elkaar ook nog eens razendsnel op, waarbij militaire ontwikkelingen de commerciële ontwikkelingen en die van potentiële tegenstanders voorlopig alleen nog maar lijken te kunnen volgen. Het gebruik van het informatiedomein pakt volgens sprekers als Osinga en Brockington alleen nog maar in het voordeel uit van potentiële tegenstanders. Zij zijn immers niet gebonden aan regels en wij kunnen het ons niet veroorloven om onwaarheden te verkondigen. Hoewel dit op zich juist is, bestaat desondanks genoeg ruimte voor toelaatbare information-operaties. Bovendien worden hedendaagse en toekomstige conflicten uitgevochten onder het vergrootglas van de media, met als gevolg dat regeringen voortdurend ter verantwoording worden geroepen. Brockington maakte een vergelijking tussen conflicten uit het verleden en van nu. In het verleden gold: 'Do the right thing when no one is watching'. Tegenwoordig en in de toekomst geldt: 'Do the right thing when the whole world is watching'.³¹

Waar zal dus in de nabije toekomst de nadruk moeten liggen? We zullen meer dan nu moeten trainen met de niet-letale effectbrengers woord, beeld, geluid en *the narrative*.³² Momenteel bevindt Defensie zich in een stadium waarin zij niet opgewassen is tegen de informatie-operatie

van de hybride tegenstander. Hybride oorlogvoering kenmerkt zich onder meer door razendsnelle beïnvloeding van de plaatselijke bevolking en autoriteiten, maar – gevaarlijker nog – doelgroepen op mondiaal niveau. Televisie, social media en internet zijn daarvoor bij uitstek geschikt. Voor hybride tegenstanders bestaat de strijd uit 10 procent letaal geweld tegenover 90 procent niet-letaal geweld. Voorlopig is onze reactie andersom: 90 procent letaal geweld tegenover 10 procent niet-letaal. De vraag is of we daarmee voldoende effectief zijn. Het gevecht met woord, beeld en geluid draait om een boodschap die is toegespitst op de waarden, behoeften en angsten van de ontvanger, verzonden via het juiste medium, op het juiste moment, door een geloofwaardige zender en met een meetbaar effect. Dat gevecht verdient dan ook een grote personele bezetting, procedures en gezamenlijke training.³³ Het gaat dan om het fysieke en om de conceptuele component van 'niet-kinetisch' militair vermogen.

Samenvattend

Het toekomstige dreigingsbeeld en de daaruit getrokken lessen laten onmiskenbaar de plaats en noodzaak van gemechaniseerde eenheden zien. De escalatiedominantie en de diversiteit aan capaciteiten van gemechaniseerde eenheden maken deze kwaliteiten onmisbaar, gezien het toekomstige dreigingsbeeld dat de sprekers schetsten. De ontwikkeling van de Nederlandse gemechaniseerde capaciteiten zal voornamelijk rond vijf thema's draaien: optreden in verstedelijkt gebied, hermechaniseren, mobiele en expeditieair inzetbare hoofdkwartieren en superieure Commandovoering Informatie Systemen opzetten, internationale militaire samenwerking en CD&E en Influencing Operations. Uiteindelijk zullen de belangrijkste inzichten die het symposium Operationeel concept voor Gemechaniseerde Operaties heeft opgeleverd een impuls moeten geven aan de bouw van een beargumenteerd fundament voor toekomstige besluiten over de verdeling van schaarse investeringsbudgetten en de rol van gemechaniseerde capaciteiten... een operationeel concept van het gemechaniseerde optreden.

³¹ P. Ducheine, *Non-Kinetic Capabilities: Complementing the Kinetic Prevalence to Targeting* (working paper), via http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2474091.

³² Editoriaal 'Inhoud en verpakking? Beïnvloeding via het informatiedomein!', in: *Militaire Spectator* (184) (2015) 4, 158-159.

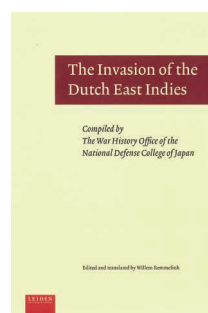
³³ P.B.M.J. Pijpers, 'De twitterende tegenstander. Een discours over de rol van mediaculturen in een conflict', in: *Militaire Spectator* 183 (2014) (6) 300-314.

De invasie van Nederlands-Indië vanuit Japans perspectief

Er is een Engelse vertaling verschenen van de officiële Japanse stafstudie naar de aanval op Nederlands-Indië in 1942, en in het bijzonder naar het Japanse landoptreden. Deze vertaling is een wereldprimeur. Niet eerder verscheen een deel uit de 102 delen tellende Senshi Sōsho reeks (letterlijk: oorlogsgeschiedenis serie) in een westerse taal. Hoewel de studie zwijgt over discutabele kwesties en veel bronnenkritiek vergt van de lezer heeft zij deze ook veel te bieden. Bijvoorbeeld de mogelijkheid om het Japanse en Nederlandse optreden tot op tactisch niveau te vergelijken. Offensief en verassend optreden waren de Japanse axioma's, grote risico's werden niet geschuwd en in de commandovoering, die leek op de Duitse 'auftragstaktik', werd veel initiatief verwacht van de lagere commandanten. Ten slotte bleek het Japanse leger in sommige opzichten, zoals het gebruik van het luchtwapen, uiterst modern.

Prof. dr. P.M.H. Groen*

De Pacificoorlog is voor Nederland van grote betekenis geweest. Het was het begin van het einde van het Nederlandse koloniale rijk in Zuidoost-Azië. Het was ook het begin van een bijna tien jaar durende oorlog in en om de Indonesische archipel, die voor veel Nederlanders en Indische Nederlanders een scheidingslijn in hun bestaan vormde.

Die opeenvolgende oorlogen van Nederland, eerst tegen Japan en vervolgens tegen de Indonesische Republiek, hebben in de afgelopen decennia af en aan in de belangstelling gestaan. Wat betreft de oorlog tegen Japan was vooral de snelle nederlaag van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL) onderwerp van discussie onder (militair-)historici, zoals ook de schok van de snelle nederlaag van het Nederlandse leger in mei 1940 de gemoederen lang bezig bleef houden.¹ Kon men echter in het laatstgenoemde geval ook de Duitse bronnen raadplegen, het onderzoek naar de oorlog tegen Japan werd gefrustreerd door de taalbarrière tussen de meeste westerse onderzoekers en de Japanse bronnen.

* De auteur is als senior wetenschappelijk medewerker verbonden aan het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH). Dit artikel is een bewerking van een lezing die zij op 21 september 2015 heeft gegeven aan de Universiteit Leiden ter gelegenheid van de presentatie van deze studie.

¹ J. Nortier, P. Kuijnt en P.M.H. Groen, *De Japanse aanval op Java, Maart 1942* (Amsterdam 1994) 9-15, 248, 249. Na 1994 zijn twee studies verschenen die het oude debat nieuw leven proberen in te blazen: H.T. Bussemaker, *Paradise in peril. Western colonial power and Japanese expansion in South-East Asia, 1905-1941* (PhD UvA 2001); P.C. Boer, *Het verlies van Java. Een kwestie van Air Power. De eindstrijd om Nederlands-Indië van de geallieerde lucht-, zee- en landstrijdkrachten in de periode van 18 februari t/m 7 maart 1942* (Amsterdam 2006).

FOTO W. BUIJZE (1995)

De voormalige officierswoning op het vliegveld Kalidjati waar op 8 en 9 maart 1942 de capitulatiebesprekingen plaatsvonden. Het huis is nu een museum

Men moest zich behelpen met schaarse vertalingen van Japanse studies en met de *Japanese Monographs* – een serie operatie-overzichten geschreven door Japanse officieren na de oorlog die door de Amerikaanse historische dienst zijn vertaald en uitgegeven.²

In die situatie is verandering gekomen met de publicatie vorig najaar van *The Invasion of the Dutch East Indies*, de vertaling van het derde deel uit de *Senshi Sōsho* reeks van 102 studies over de Pacificoorlog.³ Daarmee heeft Nederland een primeur, want tot nu toe zijn slechts fragmenten uit deze serie vertaald en gepubliceerd in

Australië.⁴ Dat dit werk van 600 pagina's integraal kon worden uitgegeven, is te danken aan de financiële steun van de Corts Stichting maar vooral aan de vertaler en redacteur, dr. Willem Rimmelink, jarenlang directeur van het Japan-Nederland Instituut in Tokyo.

Hoe is deze Japanse studie nu tot stand gekomen, wat kan de lezer en onderzoeker verwachten, waarop moet hij/zij verdacht zijn, wat is nu het belang van deze uitgave?

Karakter en beperkingen van de nieuwe Japanse bron

Van 1966 tot 1980 heeft het *War History Office* van het *National Defence College of Japan* (tegenwoordig het *National Institute for Defence Studies* – de tegenhanger van het NIMH –) de *Senshi Sōsho* serie samengesteld. Daarmee lijkt deze reeks te passen in de officiële geschiedenis-series over de Tweede Wereldoorlog waartoe veel westerse regeringen de historische diensten van de krijgsmacht nadien opdracht gaven. In ons land verscheen bijvoorbeeld van

² Japanese monographs zijn onder andere in te zien bij het NIMH: Collectie 508 Nederlands-Indië contra Japan (1940-1946), invnr. 168-258.

³ Willem Rimmelink (ed.), *The invasion of the Dutch East Indies. Compiled by The War History Office of the National Defence College of Japan*. Leiden University Press, 2015. De vertaling is integraal te lezen op: <https://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/35184>.

⁴ Zie de website van het Australian War Memorial, waar fragmenten uit deze reeks zijn te raadplegen die tot stand zijn gekomen in het kader van het Australia-Japan Research Project. <http://ajrp.awm.gov.au/ajrp2.nsf/Web-Pages?JapaneseOperations?OpenDocument>.

1949 tot 1961 de zevendelige serie *Nederlands-Indië contra Japan*, samengesteld door de krijgsgeschiedkundige sectie van de Generale Staf (KNIL, later KL) in opdracht van generaal S.H. Spoor.

Echter, Senshi Sōsho is weliswaar samengesteld door een overheidsinstantie maar de Japanse regering heeft hiertoe geen officiële opdracht gegeven, noch heeft zij de uitgave goedgekeurd. De controverses in Japan over zijn rol in de Tweede Wereldoorlog in Azië waren en zijn daarvoor te groot. Zelfs over de naam van de oorlog is men het niet eens.⁵

De voorbereidingen voor de Senshi Sōsho reeks begonnen in 1955, toen in Japan het *War History Office* werd opgericht. Tientallen veteranen verbonden aan dat instituut verzamelden duizenden documenten (operatieplannen, -bevelen en -verslagen, oorlogsdagboeken, naoorlogse memoires et cetera), hielden duizenden interviews en bespraken de bronnen en ruwe manuscripten in talloze studiebijeenkomsten. Met dit basismateriaal stelden 135 auteurs en onderzoekers, allen veteranen, vanaf 1965 de reeks samen.⁶

Deze werkwijze heeft geresulteerd in een andersoortige, meer hybride studie dan de westerse lezer gewend is, althans waar het gaat om het nu vertaalde derde deel over de invasie van Nederlands-Indië. De lezer krijgt geen verhalende analyse van een militaire campagne voorgeschoteld, maar een compilatie van primaire bronnen – originele documenten zoals opeenvolgende operatieplannen en operatieverslagen – doorsneden en verbonden met korte analyses van de auteur, Matsuki Hidemitsu.

Door de gevolgde werkwijze is deze studie echter geen eenmanszaak, maar veeleer een gezamenlijk product en een gedeelde visie van de bij het *War History Office* betrokken veteranen.⁷ Controversiële zaken of historische debatten (bijvoorbeeld over de Japanse oorlogsdoelen of de rol van de keizer) worden daarbij gemeden, het eigen optreden staat centraal en de schaduwzijden worden niet belicht, zoals bijvoorbeeld de executie van Nederlands-

Indische krijgsgevangenen bij Tarakan of in de Tjiaterpas.⁸ Overigens werd in de officiële westerse oorlogsseries ook zelden aandacht besteed aan de ‘eigen’ geweldontsporingen. Een andere beperking is dat in dit deel het landoptreden centraal staat en de vlootoperaties afzonderlijk worden besproken in een volgend, nog te vertalen deel. Bovendien reikt deze studie niet verder dan de capitulatie van het KNIL op 9 maart 1942, waardoor de later die maand plaatsvindende Japanse operaties op Midden- en Noord-Sumatra onbehandeld blijven.

Detailstudie

Maar ondanks deze beperkingen, de officiële status van de Senshi Sōsho delen, de zwijgzaamheid over discutabele zaken en de noodzakelijke bronnenkritiek, heeft dit deel, *The Invasion of the Dutch East Indies*, de westerse geïnteresseerde lezer, en zeker de Nederlandse, veel te bieden. Het geeft een zeer gedetailleerd beeld van de plannen en plannenmakerij van het hoogste tot het laagste niveau en van de operaties in de archipel. Daardoor lijkt het alsof er een gordijn wordt weggetrokken en er plotseling licht valt op talloze details die tot dan toe verborgen bleven. Voor het eerst kunnen we nu tot in detail nagaan hoe er aan Japanse zijde werd gedacht en gehandeld, en kunnen we de Japanse operatieverslagen vergelijken met de Nederlandse. Daardoor lijkt de weg open voor een geïntegreerde analyse van de strijd om Nederlands-Indië.

Riskante planning

Behalve de mogelijkheid van een gedetailleerde, geïntegreerde analyse tot op tactisch niveau, biedt deze studie ook meer zicht op algemenere karakteristieken van het Japanse

⁵ *The invasion of the Dutch East Indies*, xiii, xvii; S. Daito en H. Takahashi, 'Postwar trends and developments in the study of military history in Japan', *Mededelingen van de Sectie Militaire Geschiedenis* (nr 14-1991) 74-81 aldaar 75-76.

⁶ *The invasion of the Dutch East Indies*, xvii-xviii.

⁷ *Ibidem*, xvii-xviii, xxix.

⁸ *Ibidem*, xiv.

FOTO BEELDBANK NIMH

Japans bombardement op de Nederlandse marinebasis te Surabaya, februari 1942

optreden. Enkele daarvan wil ik hier aanstippen. Allereerst is het frappant hoe riskant de Japanse plannen voor de verovering van Zuidoost-Azië eigenlijk waren. Volgens de oorspronkelijke plannen moest dit immense gebied in 150 dagen in twee etappes in Japanse handen geraken.⁹

In de eerste fase van ruwweg een maand moesten het 14-de en 25-ste leger respectievelijk de Filipijnen, Brits Borneo en Malakka veroveren. Dat waren de *stepping-stones* om in de tweede fase Nederlands-Indië te kunnen veroveren. Eerst moesten de vliegvelden in Zuid-Sumatra, Zuid-Borneo en Celebes worden veroverd; vandaar moest luchtdominantie

boven de Java-zee en Java worden bevochten, daarna kon Java in naar schatting twee maanden worden veroverd.¹⁰ Maar twee van de drie divisies die aanvankelijk nodig werden geacht voor de invasie van Java in de tweede fase zouden ook al in de eerste fase worden ingezet. Hoe snel die troepen daadwerkelijk beschikbaar zouden komen en hoe zij er dan aan toe zouden zijn, moest worden afgewacht.¹¹

Een tweede riskant aspect van de planning was dat het tempo van de operaties te land gedicteerd werd door de snelheid waarmee de vijandelijke vliegvelden konden worden veroverd. Luchtdominantie en luchtsteun voor de Japanse legereenheden, vaak numeriek de mindere, golden als een eerste vereiste in de Japanse doctrine. Vernieling van de vliegvelden kon dus een streep door de planning betekenen. Ten slotte vergde het hergebruik van eenheden ook een minutieuze logistieke voor-

⁹ *Ibidem*, 59.

¹⁰ *Ibidem*, 4-9, 44-48, 56-69, 76-81, 100, 155.

¹¹ *Ibidem*, 267.

bereiding of, zoals deze studie stelt: *'The units concerned had to move as a clockwork of gears and cogwheels'*.¹²

Alsof dit nog niet voldoende was, werden de risico's aanzienlijk vergroot door de operatie flink te versnellen. De invasie op Java, oorspronkelijk voorzien na 103 operatiedagen, werd eerst met ruim 30 en uiteindelijk met 20 dagen versneld.¹³ Deze herhaalde ingrepen in het toch al krappe tijdschema zorgden voor een logistieke chaos die de operatie richting Java serieus in gevaar bracht.¹⁴

Ook de verovering van de vliegvelden op Borneo en op Zuid-Sumatra was veel te optimistisch ingeschat. Deze waren ofwel grondig vernield of moesten eerst met veel moeite verlengd en bevoorrad worden. Daarom moest op 18 februari 1942 het scheepskonvooi met de invasiemacht naar Java vertrekken zonder dat de luchtmacht de luchtmacht om Java al hadden kunnen beslissen, zoals de doctrine voorschreef.¹⁵

In deze studie wordt zeer uitvoerig stilgestaan bij iedere verandering in het tijdschema. De ratio erachter kan de lezer destilleren uit de argumenten die tijdens de beraadslagingen werden gewisseld. Het Zuidelijke Leger had er een erezaak van gemaakt om de operaties sneller uit te voeren dan voorzien in het oorspronkelijke tijdschema van 150 dagen dat aan de keizer was gepresenteerd.¹⁶ Daarnaast wilde het voorkomen dat de geallieerden nog tijdig versterkingen naar Zuidoost-Azië konden sturen.¹⁷ Een dieperliggend politiek-strategisch argument van het Algemene Keizerlijke Hoofdkwartier was dat Japan een *'undefeatable position'* moest hebben ingenomen in Zuidoost-Azië, mochten de geallieerden de oorlog langer volhouden dan verwacht.¹⁸

Offensief en verrassing

Het tempo waarin het operatieplan voor de verovering van Zuidoost-Azië moest worden uitgevoerd, bracht met zich mee dat op strategisch, operationeel en tactisch niveau veel nadruk lag op offensief en verrassend optreden

culminerend in een beslissende slag, al sinds de eeuwwisseling de leidende principes in de gevechtsdoctrine van het Japanse leger.¹⁹ De term *surprise attack* of *surprise landing* komt maar liefst 83 maal voor in deze publicatie.

¹² *Ibidem*, 6.

¹³ *Ibidem*, 8, 9.

¹⁴ *Ibidem*, 133, 151.

¹⁵ *Ibidem*, 428, 448-450.

¹⁶ *Ibidem*, 25, 26, 59

¹⁷ *Ibidem*, 26, 42, 276, 420, 425, 456

¹⁸ *Ibidem*, 42.

¹⁹ E.J. Drea, *Nomonhan: Japanese-Soviet tactical Combat 1939*. Forth Leavenworth Papers, jan 1981, 17-18; zie ook J.A. Drea, *In the Service of the Emperor. Essays on the Imperial Japanese Army* (Lincoln 1998) 1-14.

Brandende olietanks en -raffinaderijen bij Palembang, 15 februari 1942

FOTO: BEELDBANK NIMH

FOTO: BEELDBANK NIMH

Japane troepen brengen materieel en voorraden aan land bij Kragan, Midden-Java, maart 1942

Het ultieme voorbeeld van een dergelijk optreden op strategisch niveau is natuurlijk de aanval op Pearl Harbor. Het plan daarvoor kwam overigens uit de koker van de Japanse marine, die een herhaling van een beslissende slag zoals die bij Tsushima in 1905 bleef najagen.²⁰ Ook de gelijktijdig ondernomen aanvallen op de Filipijnen en Malakka waren echter bedoeld om de geallieerden te verrassen en te dwingen hun krachten te verdelen. Op tactisch niveau moest een verrassend offensief vorm krijgen door nachtelijke aanvallen, aanvallen in de rug van de tegenstander en met meerdere colonnes.²¹ Een schoolvoorbeeld dat

aan al deze vereisten voldeed was de aanval van het Sakaguchi Detachment op Tarakan.²²

Een noviteit voor een verrassend offensief was de paralanding. Deze waren voorzien bij de aanvallen op de olie-installaties en -voorraden in Balikpapan en Palembang. Zo moesten deze strategische doelen in Nederlands-Indië onbeschadigd in Japanse handen vallen.²³ Uiteindelijk voerde het leger alleen bij Palembang een paralanding uit, waarbij echter de verovering van het vliegveld prioriteit kreeg. Dat viel onbeschadigd in Japanse handen, evenals de grootste van de twee olieraffinaderijen. Een paar dagen later vernietigde de geallieerde luchtmacht de functionerende olieraffinaderij alsnog.²⁴

De paralanding bij het vliegveld van Palembang geeft aan hoe belangrijk de verovering van vliegvelden werd geacht en hoezeer daarbij verrassing was geboden om vernieling te

²⁰ W. March, 'Different shades of blue'. Interwar air power doctrine development. Germany and Japan', *The Canadian Air Force Journal*, spring 2009, vol 2 nr. 2, 21-26.

²¹ *The invasion of the Dutch East Indies*, 408.

²² *Ibidem*, 174-181.

²³ *Ibidem*, 82, 355: In Balikpapan waren op 18 januari de olievoorraden al in brand gestoken.

²⁴ *Ibidem*, 272-273, 282, 333-344.

voorkomen. Bij de verovering van het vliegveld Ledo (of Singkawang-II zoals de naam in de Nederlandse bronnen luidt) in Midden-Borneo mislukte dat volkomen. Pas een maand na de landing bij Kuching in Brits Borneo veroverde het Kawaguchi Detachment het compleet vernielde vliegveld, dat van cruciaal belang werd geacht voor de luchtaanvallen op Zuid-Sumatra en West-Java.

Bijna 8100 man werkten dag in dag uit aan de reparatie van het vliegveld en de opvoer van voorraden, zo vermeldt deze studie. Wie die 8100 man waren, wordt overigens niet duidelijk; waarschijnlijk ging het om dwangarbeiders uit de inheemse bevolking. Maar desondanks bleef het vliegveld onbruikbaar tijdens de verdere Japanse opmars.²⁵

Daarentegen wist het Shōji Detachment, negen uur na de nachtelijke landing op 1 maart bij Eretan op de noordkust van Java, het belangrijke militaire vliegveld Kalidjati op West-Java te veroveren in wat een 'blitzkrieg-like operation' wordt genoemd.²⁶ Het bleek een strategische overwinning. De Japanse luchtmacht die vanaf 2 maart vanaf Kalidjati opereerde, maakte de dag daarna korte metten met de 'grote tegenaanval' die het koloniale leger ondernam.²⁷ Daarna lag nog slechts een sterke linie, die in de Tjiaterpas, tussen het Shōji Detachment en Bandung, de militaire hoofdstad van Java.

Commandovoering

De nadruk op verrassend offensief optreden vergde van de Japanse commandanten veel improvisatietalent en gedrevenheid. Dat werd ook van hen verwacht. De gevechtsdoctrine vroeg om 'imaginative leadership and initiative'.²⁸ Dat paste bij een wijze van commandovoering die sterk lijkt op wat in het Pruisische en Duitse leger bekend stond als 'Auftragstaktik'. 'A command method stressing decentralized initiative within an overall strategic design', zoals Gunther Rothenberg deze wijze van leidinggeven samenvatte.²⁹

Dat is precies wat we terugzien in de elkaar van hoog naar laag opvolgende operatiebevelen in deze publicatie. Op het hoogste militaire niveau

werden de doelen, middelen, de hoofdlijnen van de militaire campagne en het tijdschema vastgesteld. Vervolgens bepaalden de commandanten *top-down* maar wel in nauw overleg met elkaar hoe die doelen moesten worden gerealiseerd. Erg gedetailleerd waren de operatieplannen op de hogere niveaus echter zelden, zodat de lagere troepencommandanten veel vrijheid van handelen behielden.³⁰ Verbindende schakels in dit geheel waren de stafofficieren. Net als in het Duitse leger moesten zij erop toezien dat de operatieplannen pasten bij de bedoelingen van de hogere commandanten. Soms ontwierpen zij zelfs de operatieplannen of leidden zij de operaties.³¹

Deze opdracht- of missiegerichte commandovoering, zoals we dat tegenwoordig zouden noemen, was niet zonder problemen. Soms bleek een commandant een opdracht niet goed begrepen te hebben. Zo was generaal-majoor Kawaguchi, die op Kerstdag 1941 Kuching had veroverd, niet doordrongen van de noodzaak om vervolgens direct op te rukken naar het vliegveld Ledo. Het hoofdkwartier van het Zuidelijke Leger in Saigon herinnerde hem enkele malen geïrriteerd aan deze opdracht. Het nam ook geen genoegen met zijn uitleg over moessonregens, vernielde bruggen en wegen die door kniehoge modder onbegaanbaar waren. Pas toen Kawaguchi met een geïmproviseerde vloot van gerekwireerde

²⁵ *Ibidem*, 311, 312, 315, 451-453.

²⁶ *Ibidem*, 193, 507-508.

²⁷ Nortier, *Japanse aanval op Java*, 121-134.

²⁸ Drea, *Nomonhan*, 19; Kyoichi Tachikawa, 'General Yamashita and his style of leadership', in B. Bond, Kyoichi Tachikawa ed., *British and Japanese military leadership in the Far Eastern War 1941-1945* (Abingdon 2004) 78. 'Its conduct (of larger units PG) requires the skill to take advantage of the operational situation by especially brave and bold decisions and manoeuvre'.

²⁹ G.E. Rothenberg, 'Moltke, Schlieffen, and the Doctrine of Strategic Envelopment', in P. Paret ed., *Makers of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age* (Princeton 1986) 296.

³⁰ Bijvoorbeeld *The invasion of the Dutch East Indies* 69, 81-88, 95-98, 142-145, 155, 173-176, 198, 226-233, 237-240, 245, 259, 270-273, 282-284, 288-289, 316-319, 353, 392-393, 404-409, 434, 460-467, 538-540, 549, 551. Vergelijk Faris R. Kirkland, 'Combat Leadership Styles: Empowerment versus Authoritarianism', *Parameters* (december 1990) 61-72 aldaar 62, 65-66.

³¹ *The invasion of the Dutch East Indies*, 102, 171, 194, 202, 205, 208, 240, 251, 272, 283, 345, 355, 369, 465; vergelijk Rothenberg, 'Moltke', 301.

FOTO BEELDBANK NIMH

Japanse troepen trekken Batavia binnen, maart 1942

zeil- en motorboten koers zette naar het 400 kilometer zuidelijker gelegen Pemangkat was Saigon tevreden.³²

Bij de operaties op Java werd de greep van de commandant van het 16-de leger, luitenant-generaal Imamura, op zijn ondercommandanten sterk bemoeilijkt doordat bij de landing in Bantambaaï diverse schepen werden getroffen, waarschijnlijk door 'friendly fire'.³³ Bijna alle verbindingsmiddelen gingen verloren en Imamura was dagenlang incommunicado. Nu had de legercommandant al voorzien dat vanwege de grote afstanden tussen de landingspunten en de ver uiteen gelegen aanvalsdoelen de vier grote aanvalsgroepen nog meer autonoo-

mie moest worden gegund dan gebruikelijk. Om al te eigenzinnig optreden te voorkomen kregen de divisie- en detachementscommandanten relatief gedetailleerde directieven mee en 'dedicated staff officers'.³⁴

Maar sommige commandanten trokken desalniettemin hun eigen plan. Op Oost-Java bijvoorbeeld had de divisiecommandant zijn zinnen gezet op een beslissende slag aan de Brantas. Zijn ondercommandant, generaal-majoor Abe, rukte met zijn troepen echter zo snel op dat de divisiecommandant geen beslissende slag, maar slechts achterhoedegevechten hoefde uit te vechten.³⁵

Maar het meest treffende voorbeeld is natuurlijk de opmars van het detachement onder leiding van kolonel Shōji. Imamura had deze detachementscommandant notabene speciaal geselecteerd vanwege hun speciale band en omdat hij meende te weten dat Shōji 'would be of one mind with him'.³⁶ In weerwil van

³² *The invasion of the Dutch East Indies*, 197-203.

³³ *Ibidem*, 471.

³⁴ *Ibidem*, 460.

³⁵ *Ibidem*, 549, 558-563.

³⁶ *Ibidem*, 251.

Imamura's operationele directieven besloot Shōji echter op 4 maart eigenmachtig met zijn twee bataljons de aanval op Bandung in te zetten. De tegenstand had tot dan toe geen indruk op hem gemaakt en hij wilde de successen van zijn collega-regimentscommandanten bij Palembang minstens evenaren.³⁷ Aan het advies van de voorzichtigere stafofficier had hij geen boodschap, te meer niet daar de luchtmachtcommandant hem wel wilde steunen.³⁸

Toen Shōji een dag later generaal Imamura informeerde over zijn opmars zag de legercommandant dit als een levensgevaarlijke afwijking van het operatieplan. Tegenover het Zuidelijke leger sprak hij echter van een buitenkans om niet voor laf te worden versleten.³⁹ Deze gang van zaken illustreert dat de grens tussen initiatiefrijk en roekeloos optreden flinterdun is. De uitkomst, winst of verlies, bepaalt of eigenmachtig optreden achteraf wordt bejubeld of verguisd. Dit voorbeeld geeft overigens ook het onverminderde belang aan van traditionele martiale waarden als eer, moed en gedrevenheid in het Japanse leger.⁴⁰

Ouderwets of modern?

Een laatste observatie betreft het in sommige opzichten geavanceerde karakter van het Japanse leger, hoewel andere historici juist het relatief ouderwetse karakter hebben benadrukt.⁴¹ Het Japanse leger was inderdaad een licht infanterieleger op gymschoenen en met fietsen, zonder zware artillerie, en met weinig en dan nog slechts lichte tanks. Het hield inderdaad vast aan een doctrine waarin het offensief gecultiveerd werd, zoals in de geallieerde legers voor de Eerste Wereldoorlog.

Maar op andere punten was het verbazingwekkend modern. Als geen andere mogendheid zag Japan al tijdens het interbellum de waarde en mogelijkheden van het luchtwapen, zowel te land als ter zee. De marine ontwikkelde een doctrine waarin de *carrier* centraal stond, in plaats van het slagschip.⁴² De legerluchtmacht ontwikkelde net als Duitsland een succesvolle doctrine voor luchtdominantie en tactische

luchtsteun bij het landoptreden. Modern was ook de inzet van paratroepen, in navolging van de Duitse successen in het voorjaar van 1940.⁴³ Dat daarmee bij Palembang geen compleet succes kon worden geboekt, maakte ook direct duidelijk dat een paralanding weliswaar een modern maar tevens heel lastig te hanteren en kwetsbaar wapen was.

Een andere moderniteit was de inzet van 'black clandestine broadcasts' door het Zuidelijke leger in Saigon. Deze radio-uitzendingen van 1 tot 9 maart zorgden voor een grote hoeveelheid desinformatie die de toch al tamelijk chaotisch verlopende verdediging door het KNIL verder ontregelde. Zo blijkt de verwarring over de wapenstilstand- c.q. capitulatie-orders van het KNIL op 8 maart te herleiden naar deze clandestiene radio-uitzendingen.⁴⁴

Tot slot

Dit laatste detail illustreert eens te meer wat de kracht van deze imposante publicatie is: de grote hoeveelheid gedetailleerde informatie over militaire operaties waarover we tot nu toe letterlijk een eenzijdig beeld hadden. Zoals gezegd, maakt deze belangrijke bron een gedetailleerde en geïntegreerde analyse van gegevens van beide zijden mogelijk, zodat we tot een evenwichtiger beeld van de strijd kunnen komen dan tot nu toe mogelijk was. Deze vertaling van dit deel uit de reeks *Senshi Sōsho* kan daarom een belangrijke stap zijn in de geschiedschrijving over het gezamenlijke oorlogsverleden van Japan, Nederland en Indonesië. ■

³⁷ *Ibidem*, 512, 513, 516.

³⁸ *Ibidem*, 518, 521.

³⁹ *Ibidem*, 498-500, 502-503.

⁴⁰ Drea, *Nomonhan*, 90.

⁴¹ *Ibidem*; Bussemaker, *Paradise in peril*, 746.

⁴² March, 'Different shades of blue', 25-26.

⁴³ *The invasion of the Dutch East Indies*, 23.

⁴⁴ *Ibidem*, 576-585.

Zeggen waar het op staat

*Dr. M.F.J. Houben – luitenant-kolonel der mariniers**

Het specifieke taalgebruik en de terminologie bij Defensie zijn in deze column verschillende malen eerder aan de orde gekomen. Collega-columnist Frans Matser heeft bijvoorbeeld over het bezuinigingsjargon geschreven. Ook heeft hij zich verwonderd over de overeenkomsten van de concepten en het taalgebruik van het vertragend gevecht en het werken in een krimpende organisatie. Zelf heb ik uitgebreid aandacht besteed aan de term ambitieniveau en voorgesteld om er de term schaamteniveau tegenover te zetten. Deze keer een korte reflectie op jubel- en jammerjargon. De term jubeljargon lijkt ruim tien jaar geleden bedacht te zijn door professor Mark van Twist van de Radboud Universiteit. De term jammerjargon komt van mij en is een logisch complement van de jubelvariant. Enkele voorbeelden.

Jubeljargon (van jubelen, jubelt, heeft gejubeld – joelen, juichen, hoorbare vreugdekreten slaken):

- een hoogwaardige organisatie
- meespelen op het hoogste niveau
- een krijgsmacht die ertoe doet
- een krijgsmacht van betekenis
- een prima product
- tot op het bot gemotiveerd personeel
- de winkel blijft open
- een flexibele en toekomstbestendige organisatie
- internationaal gewaardeerd
- meer doen met minder
- het personeel is het allerbelangrijkst
- het verder versterken van de basisgereedheid van de krijgsmacht

- het optimaal inzetten van schaarse capaciteiten
- alle neuzen staan dezelfde kant op
- een hoog (politek) ambitieniveau
- een basisgarantie waarmee niet lichtzinnig kan worden omgesprongen

Jammerjargon (van jammeren, jammert, heeft gejammerd – klagende, huilende geluiden maken, jeremiëren, lamenteren, zich beklagen):

- het werk komt tot aan het petkapje
- ‘minder meer’
- een zekere mate van teleurstelling
- meer doen met minder
- de rek is er uit
- het elastiekje staat op knappen
- de krijgsmacht is door het ijs gezakt
- het vlees is van de botten
- er is tot op het bot gesneden
- er is tot in het bot gesneden
- de lange schroevendraaier van Den Haag
- militairen staan in de kou
- de werkdruk is zeker niet minder
- Defensie heeft het moeilijk
- de exploitatie begint te knellen
- dit is niet ‘verkoopbaar’
- Defensie zit in zwaar weer
- de nood binnen Defensie is hoog
- het water staat tot aan de lippen
- het piept en het kraakt
- het scheefgroeien van de organisatie is een feit
- kostbare capaciteiten zijn verdampt
- de voorgenomen bezuinigingen verdienen geen schoonheidsprijs
- ondanks alle mooie plannen...

Jubel- en jammerjargon is deels algemeen en deels specifiek voor de organisatie. Defensie is daarmee zeker niet de enige organisatie waarin dit type jargon wordt gebruikt (‘duurzaamheid

* Op deze plaats vindt u afwisselend een bijdrage van Frans Matser, publicist, en dr. M.F.J. Houben, luitenant-kolonel der mariniers.

als samenbindende waarde', 'hoogwaardige dienstverlening'). Jubel- en jammerjargon hebben als overeenkomst dat het om vage kreten gaat en uitspraken die niet specifiek, niet precies, onbepaald, niet meetbaar en subjectief zijn. Jubel- en jammerjargon is daarmee weinig zeggend en ze committeren de gebruiker niet aan een concreet en meetbaar resultaat.

Toch kan dit type jargon niet worden weggezet als een variant van 'bla-bla-bla'. De functie of het effect ervan lijkt vooral sociaal-emotioneel te zijn: het is erop gericht om empathie en steun te verwerven. Het is immers onmogelijk om het oneens te zijn met een uiting van jubeljargon (wie wil nou niet de capaciteiten verder versterken?). Datzelfde geldt voor het jammerjargon, want ook hier is het is onmogelijk om niet te sympathiseren met de spreker/auteur dat het slecht gaat of slecht gesteld is. Maar veelzeggend zijn die uitingen niet.

De gebruiker van jubeljargon zinspeelt ergens op zonder expliciet te zijn, noemt man en paard niet. Het gevolg is dat, juist omdat het vaag blijft, de luisteraar relatief gemakkelijk kan instemmen met dat wat gezegd wordt, ook al liggen de opvattingen over de precieze, concrete betekenis van wat er achter het jargon zit ver uiteen. Ik kan mij ook voorstellen dat de gebruiker van jammerjargon een spreker of schrijver is die positief probeert te blijven, hoewel er niet veel (meer) is om positief over te zijn.

De kritische luisteraar kan, wanneer hij het jubel- of jammerjargon herkent, een belangrijk wapen inzetten: de vraag ter verduidelijking. Defensie in zwaar weer? Hoe bedoelt u? Kunt u dat eens uitleggen? Het piept en het kraakt?

Kunt u dat concreet maken door een voorbeeld te geven? Een dergelijke kritische houding is nuttig omdat jubel- en jammerjargon weliswaar niet tot actie of verandering aanzet, maar de gebruiker ervan wel uiting geeft aan zijn betrokkenheid bij de organisatie. Een vraag ter verduidelijking kan de spreker/schrijver van jubel- of jammerjargon helpen duidelijker te krijgen wat bedoeld wordt.

Gebruiken we jubel- en jammerjargon, of spreken we gewoon duidelijke taal?

Omdat ik de term jubeljargon pas recent voor het eerst hoorde, heb ik de afgelopen weken een korte zoekslag gemaakt om voorbeelden te vinden. De voorbeelden van jubeljargon komen grotendeels uit artikelen en Kamerbrieven die op internet te vinden zijn. De voorbeelden van het jammerjargon komen grotendeels uit de editoria- len van de *Militaire Spectator*. Een kwestie van gericht zoeken hoor ik u denken, maar het is niet zo dat ik daar de selectie op heb aangepast.

Ik laat het aan communicatiespecialisten over om het gebruik van en de veranderingen in het gebruik van dit type jargon te duiden. Wel komt het mij niet onlogisch voor dat in ieder geval het jammerjargon een zekere conjunctuurgevoeligheid bezit. Het wordt vaker gebruikt in tijden van krimp en bezuiniging. Nu een verhoging van de Defensiebegroting niet meer onbespreekbaar is en de krijgsmacht een traject van innovatie en transformatie heeft ingezet, zijn we wellicht toe aan een ander type jargon. Geen gejubel, geen gejammer, maar een realistisch, sober en feitelijk taalgebruik. Gewoon zeggen waar het op staat. ■

Veilige gebieden

Falen en slagen bij het beschermen van burgers in oorlogstijd

Door Joris Voorhoeve

Amsterdam (Uitgeverij Atlas Contact) 2015

424 blz.

ISBN 9789045029610

€ 21,99

Er bestaat in de politiek helaas een wet,' zo schrijft Joris Voorhoeve in *Veilige gebieden*, dat 'misstanden en slecht beleid eerst erger zullen moeten worden voordat de problemen worden opgelost. Want aanvankelijk kijkt men de andere kant uit en denkt men dat 'doormodderen' nog zo gek niet is. Totdat niemand meer kan ontkennen dat er sprake is van een ramp en er uiteindelijk brede steun ontstaat om betere maatregelen te nemen. Zo verliep het ook met UNPROFOR in Bosnië: de wet van verergering was volop van toepassing'. Twintig jaar na de val van Srebrenica doet Voorhoeve zijn verhaal. Niet dat het daarvoor onbekend was, want vanaf 1998 zijn zijn dagboeken openbaar en heeft het NIOD de rol van de toenmalige minister van Defensie (1994-1998) uitgebreid bestudeerd. Voorhoeve legt met de kennis van toen en de wetenschap van nu een nog steeds 'rauwe zenuw' bloot. Eens te meer is duidelijk, in de woorden van Wim Kok toen hij in 2002 het ontslag van het kabinet aankondigde: 'Het zijn zwarte bladzijden in een boek dat in zekere zin nooit dichtgaat.'

Kloof

Hoofdonderwerp in *Veilige gebieden* is Srebrenica, dat vervolgens met

vijftien andere *cases* vergeleken wordt, in vogelvlucht overigens. Dat militairen op hun taken berekend en voorbereid moeten zijn is een sine qua non, maar in de jaren '90 leek idealisme echter te overheersen. Of dat tegenwoordig in VN-vredesmissies beter is, kan op basis van de vijftien *cases* niet onomwonden positief worden beantwoord. Voorhoeve merkt treffend op: 'de kloof tussen wat staten verplicht zijn te doen om mensen te beschermen, ook buiten hun eigen rechtsgebied, en wat ze feitelijk doen, [is] nog onaanvaardbaar groot'. Vaak zijn interventies succesvol als het om het puur militaire deel gaat, vervolgens lijkt de patiënt te bezwijken als het om stabilisatie, demobilisatie, ontwapening, reïntegratie en verzoening gaat. Gebrek aan nazorg en hulp bij staatsopbouw is een terugkerend probleem. Hoofdstuk 24, waarin de piramide van verantwoordelijkheid-heden wordt besproken, is in dit verband een mooi relativerend betoog. Dat theorie en praktijk niet het zelfde zijn blijkt helaas een gegeven. Een belangrijke les is daarom dat Nederland, 'altijd zelfstandige inlichtingencapaciteit [dient] op te bouwen, zowel militair als politiek, om niet volledig afhankelijk te zijn van andere landen, zelfs niet van vertrouwde

bondgenoten. Het ontbreken van goede inlichtingen heeft Dutchbat en Srebrenica extra kwetsbaar gemaakt.'

Geïsoleerd

Een belangrijke toevoeging aan het Srebrenica-relaas is dat Voorhoeve in het voorjaar van 2015 zijn hand wist te leggen op een verslag van een gesprek tussen de Amerikaanse president Clinton, de Franse president Chirac en de Britse premier Major. Het verslag bevindt zich in de Clinton Library in Arkansas, de geheimhouding was twintig jaar na dato opgeheven. Argos zond hierover op 29 juni 2015 een documentaire uit. Overigens was het een publiek geheim dat de drie op 27 mei 1995 besloten hadden niet de strijd aan te gaan voor de – in hun optiek – onverdedigbare Bosnische enclaves. Ze zouden trachten een regeling te treffen. Dat Nederland hierover niet werd geïnformeerd, is een schande, te meer omdat Dutchbat vanaf begin juni 1995 de facto niet meer operationeel was en afgelost zou (moeten) worden. Realiteit was echter ook dat al in het najaar van 1994 bleek dat de situatie in Srebrenica onhoudbaar was en steeds onhoudbaar werd. Voorhoeve meent dat Nederland zich had geïsoleerd door niet mee te werken aan verzoeken van bijvoorbeeld de CIA. Den Haag koesterde, naïef, een neutrale rol als deel van de VN-vredesmacht; dat je daarom geen eigen inlichtingencapaciteit zou mogen gebruiken is een vreemde gedachtecronkel. Bovendien was de UNPROFOR-missie doordrenkt van terughoudendheid het luchtwapen te gebruiken en

hetzelfde gold voor de inzet van de zwaarbewapende Rapid Reaction Force (waarvan Nederland met zware mortieren van het Korps Mariniers deel uit maakte). Of de slachtoffers van Srebrenica daarvoor 'het bloed van de Realpolitik' zijn, zoals Hartman concludeert in het gelijknamige (Franstalige) boek, is een andere kwestie.

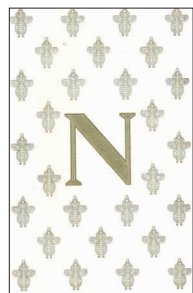
Deterrence by presence

Wie *Veilige gebieden* leest komt al snel tot de conclusie dat de val van de enclave andere oorzaken had dan louter het falen van Dutchbat. Natuurlijk komt de luchtsteun-kwestie uitgebreid aan bod. Weinig overtuigend overigens, want de vraag blijft wat dit voor het verdere verloop had uitgemaakt. De enclaves waren immers de facto al opgegeven en bij meerdere inlichtingendiensten was bekend dat er een Servisch offensief aan zat te komen. Maar daarmee werd niets gedaan. Hoe dan ook, Voorhoeve concludeert terecht dat het falen van UNPROFOR het gevolg was van vele factoren en instanties, maar

ook personen, inclusief de Nederlandse regering, die het risico op massamoorden hebben onderschat. Dat *deterrence by presence* wat anders is dan de wijze waarop dit door Nederland werd ingevuld is een gegeven – zie in dit verband ook de *Srebrenica-dagboeken* van Brantz. Voorhoeves bevinding is dat dit 'alleen werkt als het om militairen gaat die de nationaliteit van een grote mogendheid hebben en voorzien zijn van een zeer slagvaardige luchtmacht'. In hoofdstuk 27 voert hij in dit verband een wat academische discussie over de vraag welke aanpak 'Srebrenica's' kan voorkomen. Ook hij komt tot de slotsom dat, hoe mooi en verheven de intenties en regelingen ook zijn, 'de bereidheid om ze waar te maken' in de praktijk gering is. Kennelijk staan en vallen ze met Realpolitik en niet met idealisme. *The responsibility to protect* is één van de belangrijkste voorbeelden. Het is een feit dat de Bosnische Serviërs de hoofdschuldigen zijn in de massamoord en dat de internationale gemeenschap te weinig heeft

gedaan om de val van Srebrenica te voorkomen. Dat Dutchbat in de steek werd gelaten staat nu eens te meer en overtuigend vast. Dat Dutchbat de val van de enclave an sich niet kan worden aangerekend, overtuigt. Hiermee is niet gezegd dat de moord op 8.000 mannen – een bloedbad dat niemand voor mogelijk hield – Dutchbat niet aangerekend kan worden. Op pagina 109-110 schrijft Voorhoeve: '[ik] heb duidelijk gesteld dat Nederlandse blauwhelmen op geen enkele manier medewerking mochten geven aan een afzonderlijke behandeling van mannen. Ik vreesde dat een deel van hen dan nooit zou terugkomen (...)'. Het is jammer dat Voorhoeve hier niet nader op ingaat in zijn lezenswaardige boek, dat veel verder gaat dan zijn beleving van Srebrenica. Hij verdient een compliment de casus Srebrenica vanuit zijn optiek te beschouwen en daar in breder verband lessen uit te trekken. ■

*Dr. drs. A.J.E. Wagemaker MA,
kolonel der mariniers*

Napoleon the Great

Door Andrew Roberts
Londen (Allen Lane) 2014
936 blz.
ISBN 9781846140273
€ 73,-

Ga er maar aan staan: een biografie schrijven over Napoleon Bonaparte, over wie naar

het schijnt al meer dan 200.000 van dergelijke epistels bestaan. Letterlijk elk deel van het leven van de

geboren Corsicaan is beschreven. Ter illustratie: er bestaat een vijftien pagina's lange verhandeling over een bezoek van Napoleon aan een smid, waar hij een kop koffie dronk en wat gouden munten uitdeelde. Bij die enorme hoeveelheid bronnen over de man moeten nog de geschriften van hemzelf worden gevoegd. Napoleon dicteerde op Sint Helena niet alleen zijn memoires, maar schreef tijdens zijn leven ook minstens 33.000 brieven. Voorwaar een haast Herculiaanse opgave om

dan toch weer een biografie aan hem te wijden. Als je die studie dan ook nog *Napoleon the Great* als titel meegeeft, terwijl Napoleon door hele volksstammen al dan niet terecht is verguisd en afgeschilderd als een monster, dan haal je je als auteur heel wat op de hals.

Nieuwe inzichten en details

Toch is het de Britse historicus Andrew Roberts gelukt een werkelijk prachtige nieuwe biografie van Napoleon te schrijven. Het boek leest als een trein, het is met veel vaart geschreven en de vele kaarten en illustraties voegen echt wat toe. Roberts, die eerder veelgeprezen studies over de slag bij Waterloo en de Tweede Wereldoorlog publiceerde, komt met veel nieuwe details en geeft blijk van een enorme beheersing van de bronnen. Voor dit boek reisde hij af naar de Napoleontische slagvelden, van Frankrijk tot het hedendaagse Israël en van Spanje tot Rusland. De beschrijvingen van de vele veldslagen die Napoleon uitvocht – en bijna allemaal won – zijn huiveringwekkend en geven de lezer enig idee van hoe het er aan toe moet zijn gegaan. De grote lijnen van Napoleons leven zijn bekend. Geboren op Corsica in een arme adellijke familie, de militaire opleiding waar hij een buitenbeentje was, zijn rol in de Franse Revolutie, het eerste glorieuze commando in Italië, zijn staatsgreep in 1799, het keizerschap per december 1804, de desastreuze veldtocht naar Rusland, zijn verbanning naar en terugkeer van Elba en uiteindelijk zijn definitieve nederlaag bij Waterloo, waarna Napoleon de laatste jaren van zijn

leven doorbracht op Sint Helena, ver weg van Europa. Roberts volgt die grote lijnen vanzelfsprekend, maar komt steeds met nieuwe inzichten en details, waardoor je als lezer het boek moeilijk weg kunt leggen. Zo schrijft hij over ‘Brumaire’, de staatsgreep van 1799, die volgens Roberts niet het idee was van Napoleon, maar van Abbé Sieyès, de leider van het Directoraat: ‘Brumaire’ means ‘season of mists and fog’, and it is appropriately hard to piece together the mechanics of what took place next because Napoleon deliberately committed nothing to paper [...] For a man who wrote an average of fifteen letters a day, this time everything was to be done by word of mouth.’

Militaire pionier

Hoe het ook zij, na deze staatsgreep was Napoleon de alleenheerser in Frankrijk. Een kind van de Revolutie, zeker, maar wellicht boven alles een pragmaticus met een uitmuntend gevoel voor de omstandigheden en mogelijkheden. Vanaf januari 1801 zette Napoleon zich aan een ambitieus project om de wetgeving te hervormen, de beroemde *Code Civil*. Napoleon begreep dat als Frankrijk efficient wilde functioneren in de moderne wereld, ‘she needed a standardized system of law and justice, uniform weights and measures, a fully functioning internal market and a centralized education system, one that would allow talented adolescents from all backgrounds to enter careers according to merit rather than birth.’ De totstandkoming van de *Code Civil* – wellicht Napoleons meest blijvende erfenis – beschrijft

Roberts prachtig en met veel oog voor detail. Napoleon was echter niet alleen wetgever, hij was bovenal een uitzonderlijk militair. Aangezien de verschillende Europese legers vochten met ongeveer dezelfde uitrusting, lag de kracht van Napoleon in de organisatie en een zeer goed oog voor het terrein waarop gevochten ging worden. Roberts ziet in hem terecht een pionier, vooral op het operationele niveau tussen strategie en tactiek: ‘His corps became the standard unit adopted by every European army by 1812, which lasted until 1945. It was his unique contribution to the art of war, and its first use in 1805 can be regarded as heralding the birth of modern warfare.’ Het corps-systeem stelde Napoleon in staat een aantal verbluffende overwinningen te behalen, meest famous die bij Austerlitz, Jena, Auerstädt, Friedland en Wagram. De Napoleontische veldslagen werden daarbij steeds bloediger en duurden langer, niet alleen door de grotere omvang van de legers, maar ook de enorme toename van het aantal kanonnen op het slagveld. Daarom steeg het aantal doden, gewonden en vermisten ook snel: beliepen deze bij de slag bij Fleurus (1794) nog 6 procent van het totale aantal ingezette troepen, ten tijde van Borodino (1812) was het 31 procent en bij Waterloo 45 procent.

Begin van het einde

De invasie van Rusland in 1812 was het begin van het einde voor Napoleon; het zou niet voor de laatste keer zijn dat een dictator zijn tanden op dat enorme land stuk beet en ten onder ging. Roberts’ beschrijving van deze veldtocht, de

veldslagen, de weersomstandigheden en het lijden van beide kanten zijn enkele van de beste hoofdstukken. Van de 675.000 man waarmee Napoleon in juni 1812 de grens met Rusland overtrok, waren er bij de inname van Moskou in september nog maar 140.000 over. Tijdens de gruwelijke terugtocht uit de Russische hoofdstad kwamen er nog eens 130.000 om het leven. Napoleon vertrok tijdens deze terugtocht naar Parijs om de orde in het rijk te herstellen, nieuwe lichten op te roepen en de strijd opnieuw aan te gaan met de nu steeds sterker wordende geallieerden. Vooral het gemis aan cavalerie brak Napoleon daarbij op: 'As a result of the equinocide in Russia the previous year, the rapidly reconstituted Grande Armée had only 8,540 cavalry.' De geallieerde overmacht leidde uiteindelijk tot de nederlaag bij Leipzig en een jaar later tot de abdicatie van Napoleon. Na zijn

terugkeer van Elba deed Napoleon Europa nog één keer sidderen, maar werd hij in juni 1815 definitief verslagen. Ook Roberts' beschrijving en analyse van de slag bij Waterloo is indrukwekkend en houdt zich staande tussen alle monografieën die het afgelopen jaar over die slag zijn verschenen.

Label

Elke Napoleon-biograaf wordt geconfronteerd met een beoordeling van de man. Roberts noemt hem 'the Great' en daar is veel voor te zeggen, vanuit welk standpunt je het ook bekijkt. Hij is ook de verpersoonlijking van 'a rebuke of determinist analyses of history which explain events in terms of vast impersonal forces and minimize the part played by individuals.' Zijn erfenis is omvangrijk, niet alleen militair, maar zeker ook op organisatorisch gebied. Het is de grote verdienste van Roberts dat hij,

hoewel hij Napoleon het label 'de Grote' opplakt, nergens verzandt in een 'hoera-epos'. Ook de fouten die hij maakte en de vele miljoenen doden die Napoleon op zijn geweten heeft, komen ruimschoots aan bod. De nederlagen bij Moskou, Leipzig en Waterloo: ze waren alle toe te schrijven aan fouten van Napoleon. Over Waterloo schrijft Roberts: 'The genuinely incomprehensible thing was quite how many unforced errors he and his senior commanders had made [...] Not only did Wellington and Blücher deserve to win the battle of Waterloo: Napoleon very much deserved to lose it.' Napoleon de Grote? 'Yes certainly', besluit Roberts. Daar kunnen we hem alleen maar volmondig gelijk in geven. ■

Dr. M. Lak, Universiteit Leiden/De Haagse Hogeschool

MILITAIRE SPECTATOR

Schrijft u een gastcolumn in de Militaire Spectator?

De redactie van de *Militaire Spectator* daagt de lezers uit een gastcolumn te schrijven.

Het thema is vrij, maar moet passen binnen de formule van het tijdschrift. De boodschap moet relevant zijn voor de lezers. Het moet gaan om een gefundeerde eigen mening, om een logisch opgebouwd betoog en de feiten moeten kloppen en verifieerbaar zijn.

Uw bijdrage mag maximaal duizend woorden tellen. U kunt uw bijdrage sturen naar de bureauredactie (zie colofon) of aanbieden via de website. De redactie wacht reacties met belangstelling af.

De hoofdredacteur

Light? Camera? Action!

Linda Polman

Zeven cameramannen van Islamitische Staat, overgelopen en gearresteerd, lieten zich afgelopen december over hun werk interviewen door de *Washington Post*. Ze vertelden hoe de baas hen elke dag meedeelde waar ze moesten zijn. Vaak werden ze naar moskeeën gestuurd om mensen in gebed te filmen, naar vieringen van islamitische feestdagen, of naar militanten in vuurgevecht ergens langs de grenzen van het kalifaat.

Onvermijdelijk kwamen ook steeds weer de opdrachten om executies vast te leggen.

In 2014 bijvoorbeeld moest cameraman Abu Hajer naar een locatie op twee uur rijden ten zuidwesten van Raqqa, de hoofdstad van het kalifaat. Nog tien andere cameramensen bleken erheen te zijn gedirigeerd, om de laatste uren van 160 Syrische krijgsgevangenen te filmen.

De gevangenen werden uiteindelijk met machinegeweren neergemaaid. De beelden verspreidden zich razendsnel over de hele wereld, via een online IS-platform, naar Al-Jazeera en daarvandaan naar alle andere internationale nieuwsnetwerken.

Abu Hajer zit nu in een gevangenis in Marokko met de zeven andere overlopers. Ze beschreven in de *Washington Post* hoe ze werkten aan een soort *reality show*. Tot de taak van de media-medewerkers op de IS-slagvelden behoort ook het aantrekkelijk draperen van gesneuvelde martelaren tussen de brokstukken van bombardementen en de mondhoeken van de doden omhoog plooiën tot het lijkt of ze geëxalteerd glimlachen.

In het kalifaat mogen alleen gescreende leden van de mediacrews camera's hanteren en ook van hen wordt verwacht dat ze de strenge regels gehoorzamen die moeten voorkomen dat ongewenste beelden op internet verschijnen. Bewust worden twee gezichten van Islamitische Staat geproduceerd: die van de wreedheden, bedoeld om de westerse vijand op de kast te jagen en massale internationale aandacht te genereren, en die van de zorgende staat die toegewijd is aan publieke dienstverlening: clips van de opening van nieuwe groentenmarkten,

van de religieuze politie die glimlachend door de buurt patrouilleert en van tevreden inwoners van het kalifaat die een hengeltje uitgooien in de Eufraat.

Tientallen camerateams waaieren elke dag uit over de islamitische heilstaat. Gevechtsscènes en publieke onthoofdingen zijn zo in scène gezet dat de beulen vaak meerdere *takes* nodig hebben om de scripts precies te volgen. Ze lezen hun teksten voor van kartonnen kaarten die buiten beeld voor ze worden opgehouden. Het duurt steeds uren om geluid, licht en cameraposities precies goed te krijgen.

De IS-studio's worden gedomineerd door vaak westerse buitenlanders die in vorige levens het vak leerden bij nieuwszenders, internet-providers en IT-bedrijven. Ze geven leiding aan honderden producers, cameralieden en editors. Gepokte en gemazelde Amerikanen bekleeden er een paar van de hoogste functies. Ze hebben hetzelfde aanzien en dezelfde militaire rang als de 'emirs' van IS en zij bepalen de beste locaties en tijdstippen van gevechten en executies. De medewerkers van de media-afdeling vormen binnen IS een geprivilegeerde klasse, met leuke huizen en hoge salarissen: 700 dollar per maand in plaats van de voor 'gewone' IS'ers gebruikelijke 70 dollar, en belastingvrij bovendien. 'Het leger van media-personeel is belangrijk binnen IS,' zei Abu Hajer, 'want zij hebben de vaardigheden om de strijders aan het front gemotiveerd te houden en nieuwe rekruten te werven.'

De westerse bondgenoten in de strijd tegen het terrorisme weten ook hoe belangrijk de media-afdeling is, want IS recruteert 90 procent van zijn aanhang online. De aanslagen in Parijs werden gepleegd door militanten die het kalifaat slechts kenden via internet en zich er toch verbonden genoeg mee voelden om hun leven ervoor te willen offeren. Het is geen toeval dat recente Amerikaanse luchtaanvallen de IS-mediadivisie als doelwit hadden. 'Het verminderen van IS-twitteraars,' noemde de FBI de acties. Maar nog steeds scoort IS ten minste twee miljoen *mentions* per maand. ■

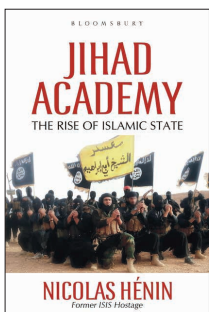
SIGNALERINGEN

Targeted Sanctions

The Impacts and Effectiveness of United Nations Action
Door Thomas J. Biersteker, Sue E. Eckert en Marcos Tourinho (red.)
Cambridge (Cambridge University Press) 2016
256 blz.
ISBN 9781107593091
€ 27,-

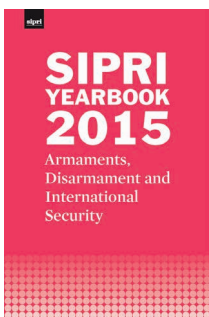
Targeted Sanctions bevat een uitgebreide en systematische analyse van sancties die de VN sinds het einde van de Koude Oorlog tegen landen heeft ingesteld in het kader van de internationale veiligheidspolitiek. Wetenschappers en beleidsmakers die deel uitmaken van het zogeheten wereldwijde *Targeted Sanctions Consortium* leverden input voor het onderzoek. Daaruit ontstonden twee nieuwe databases, een kwalitatieve en een kwantitatieve. In het boek beschrijven experts de processen rond de VN-Veiligheidsraad bij het instellen van sancties, het verband met andere politieke instrumenten zoals diplomatie en militaire middelen, de problemen bij de controle op de naleving en het uiteindelijke effect.

Jihad Academy

The Rise of the Islamic State
Door Nicolas Hénin
Londen (Bloomsbury) 2015
150 blz.
ISBN 9789385436031
€ 16,-

De Franse journalist Nicolas Hénin werd in juni 2013 ontvoerd door leden van de Islamitische Staat in het Syrische Raqqa. In april 2014 kwam hij vrij, waarna hij zijn ervaringen als gijzelaar en zijn inzichten in het conflict publiceerde in *Jihad Academy*. Hénin, die jarenlang verslaggever was in het Midden-Oosten, beschrijft gesprekken met medegevangenen en leden van de terreurbeweging, die volgens hem drijft op een verwrongen beeld van de islam. Hij analyseert hoe IS zijn ideologie aantrekkelijk probeert te maken om aan nieuwe rekruten te komen en zegt dat het Syrische regime belang heeft bij de instabiliteit die IS in de regio veroorzaakt. Het Westen worstelt volgens hem met het vinden van een adequaat antwoord op IS.

SIPRI Yearbook 2015

Armaments, Disarmament and International Security
Door Ian Anthony (red.) Stockholm International Peace Research Institute
Oxford (Oxford University Press) 2015
776 blz.
ISBN 9780198737810
€ 133,-

Meerdere regio's en landen waar in 2014 nog enige vooruitgang op veiligheidsgebied te zien was, zijn vorig jaar afgegleden. De conflicten in Syrië, Irak en Oekraïne hebben de internationale situatie ingrijpend veranderd. Die conclusie trekken experts van het Stockholm International Peace Research Institute in het *SIPRI Yearbook 2015*. In Syrië en Irak onderging de strijd een metamorfose door de terreinwinst van de Islamitische Staat en de reactie van een internationale coalitie daarop. De ontwikkelingen in Oekraïne tonen aan dat de conflictpreventiemiddelen van Europa, ondanks pogingen een gezamenlijk veiligheidssysteem te bouwen, niet voldoende zijn. Het jaarboek volgt ook trends in defensiebegrotingen en gaat in op wapenhandel en non-proliferatie.

De hel van 1812

Nederlanders met Napoleon op veldtocht naar Rusland
Door Bart Funnekotter
Amsterdam (Prometheus) 2015
336 blz.
ISBN 9789035139503
€ 19,95

In *De hel van 1812* beschrijft Bart Funnekotter het lot van de 15.000 Nederlanders die dat jaar vrijwillig of dienstplichtig met Napoleon meetrokken in de veldtocht naar Rusland. Funnekotter gebruikt dagboeken, brieven en memoires om het leven van de militairen te reconstrueren, naast archiefmateriaal en andere bronnen. De grotendeels onervaren soldaten kregen te maken met voedselgebrek, ziekte, uitputting, hitte en kou. Na een aanvankelijk succesvolle opmars met een half miljoen mannen keerde het tij en moest het leger van Napoleon een terugtocht aanvaarden die Nederlandse militairen omschreven als een regelrechte vlucht. Uiteindelijk kwamen waarschijnlijk zo'n 10.000 Nederlanders om het leven.

Masteropleiding Military Strategic Studies aan de NLDA

De Faculteit Militaire Wetenschappen verzorgt de master *Military Strategic Studies*, een erkende en geaccrediteerde Engelstalige wetenschappelijke opleiding. Belangstellenden kunnen nu al reageren voor de master die start in 2016.

Op 10 maart 2016 is er een voorlichtingsbijeenkomst over de master MSS van 17.30-20.00 uur in de Waterliniezaal op de Kromhoutkazerne in Utrecht. Aanmelden kan via het mailadres master.mss@mindef.nl.

De brede master bestudeert de rol van krijgsmachten in de context van hedendaagse veiligheidspolitieke vraagstukken en bestaat uit vier verplichte *courses*. Daarnaast dient men een keuze te maken uit één van de drie afstudeerrichtingen (*tracks*), namelijk War Studies, Intelligence & Security of Military Management & Logistics. De tracks worden gecompleteerd met een *elective*. Het volgen van één of meer losse courses (elk 5 EC) is ook mogelijk.

Inhoud

De master geeft inzicht in de functie van krijgsmachten in diverse soorten contemporaine conflicten en operaties, zoals Iraqi Freedom, Allied Force (Kosovo) en Afghanistan. Ook etnische conflicten en burgeroorlogen, zoals op de Balkan, komen aan bod. De student verdiept zich in politieke, maatschappelijke en wetenschappelijke analyses, debatten en theorievorming en de juridische en ethische vraagstukken rond legitimering van militair optreden. Verder besteedt de studie aandacht aan de interne managementdynamiek van defensieorganisaties en de positie van krijgsmachten in moderne westerse maatschappijen.

Doelgroep

De tweejarige modulaire master heeft een omvang van 60 EC en is in eerste instantie bedoeld voor militairen en burgers met een bacheloropleiding (of lang model KMA en KIM) en – voor militairen – circa vijf jaar werkervaring in een militaire context. Daarnaast kunnen ook andere geïnteresseerden met minimaal een (relevante) bacheloropleiding zich aanmelden.

Meer informatie

De website van de NLDA geeft meer informatie over de inhoud, opzet en toelatingseisen van deze master. De inschrijving voor de master MSS Class 2016 loopt van 1 februari tot en met 30 april. Belangstellenden kunnen nu al mailen naar: master.mss@mindef.nl.

